

Літаратурная Беларусь

Выпуск № 8
(240)
(жнівень)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ

facebook.com/litaraturnaja.belarus
t.me/litaraturnajabelarus

ФЕЛЬЕТОН: «Падкілімная казка» Віталія РАМАНКЕВІЧА.....	с. 1
ЮБІЛЕЙ: эсэ Алеся ЖУКА «Юнацтва сінія арэлі», прысвечанае памяці Генадзя БУРАЎКІНА.....	с. 2
ПАМЯЦЬ: артыкул Міколы СЯНКЕВІЧА «Я — застануся...» пра асобу і творчасць Кастуся Жмінько.....	с. 3
ПРОЗА: аповед Марыі НОВІКАВАЙ «Мой сябра Чэ».....	с. 4
ПАЭЗІЯ: вершы Васіля ЗУЁНКА 2025 года.....	с. 5
ЧЫТАЛЬНЯ: апавяданне Віктара СУПРУНЧУКА «Ахоўнік».....	с. 6, 7
ПАЭЗІЯ: нізка вершаў Аляксея БЕЛАГА «Час персеідаў».....	с. 8
ПРОЗА: апавяданне Анатоля САНАЦЕНКІ «Фата-маргана».....	с. 9
ЛІТГІСТОРЫІ: артыкул Арсеня ЗАМАСЦЬЯНАВА «Наймільны хлус Бэрнард ШОЎ».....	с. 10, 11
СВЕТ: навіны і цікавосткі літаратурнага замежжа.....	с. 12

Фота pxhere.com

ФЕЛЬЕТОН

Падкілімная казка

Віталь РАМАНКЕВІЧ

Мала хто ведае, што калідоры бываюць бясконцымі, а мяккія і тоўстыя кілімы — слізкімі, і пад імі жывуць самыя сапраўдныя бульдогі, а можа і яшчэ хто, паспрабуй ты разбярэся... Думаецца, «заліваю»? Ды ніколеккі! Жывуць яны там, ды яшчэ якія! Не дай Бог па неасцярожнасці нагу на край кіліма паставіць — адцягнуць і не задушацца. І добра калі адну нагу, а то ж і цалкам чалавека могуць пацягнуць — і ўсё, і ні канца, ні кішак не знойдзеш. Колькі ж тут, на кілімах гэтых, народа згінула? Процьма! Цяпер, мабыць, і не злічыць, а колькі яшчэ згіне? Божа-Божа, падумаць — і ўжо страшна!

Вось такі няхілы пачатак вытанцоўваецца ў нашай казачкі. Тут, трэба прама адзначыць, Гаўрык Потэрык, па якім увесь свет цяпер вар'яецца, ні ў якое параўнанне не ідзе, нават Уладар Канец яму не ў падмогу. Бачылі тут і Канцоў, і Пачаткаў, і Сярэдзін самых розных, чаго і каго тут толькі з часоў Рурыкавічаў не пабывала. У былыя ды і ў цяперашнія часы насельнікі гэтага чырвонага замка... Вось яшчэ адна навала: а чаго замак гэты чырвонага колеру? Вунь у суседзяў — у тых у каго шэрыя, у каго

жоўтыя, у каго і зусім белыя зámкі, а тут усё наперакасяк: горад спакон веку белакаменным завецца, а дзядзінец чамусьці заўсёды крывавенькім быў...

Але не будзем ужо зусім у гушчы закопвацца, казка ў нас як ніяк, а не страшылка Фаменкаўская пра згубленыя ў часе парожнія імперыі. Ну дык вось, і ранейшыя, і цяперашнія гаспадары гэтай цагельні спрабавалі мяняць кілімы ў сваіх бяздонных калідорах, вась толькі толку ад таго нікага не было. Бывала, радзімец кілімчык новенькі пасцэле, хадзіць любя-дорага (дорага ў прамым значэнні гэтага слова, там, за зубцамі, толькі такса мяняецца): ні табе грудкоў, ні табе зморшчынак, так саф'янавы боцік, як човен «чырвлёны», і плыве. Ходзіць народ — не нарадуецца, а як грымне ноч над касымі вежамі, так і закамечацца кілімкі дарагатканя, заходзяць ходырам, нібы воды вазёрныя, — і здабудуць ранейшую нядобрую сілу. Пабяжыць, скажам, сыноч адзінакроўны ў бацькаву спачывальню, родзічу «баянькі» на ноч сказаць, а раніцай зірк — з праламанай скронькай сыночак на бацькаўскіх руках Богу душу аддае; ці горлачка каму параняць вострымі ножыкам; ці сястрыцу ў манастыры да смерці змарнуюць; ці і зусім народ свой карміцель вырашаць выкасіць пад карань ва ўтоду сусветнай радасці. А вунь адзін

з былых гаспадароў замка ля чырвонай сценачкі публічны скляпок зблэндаў — і ляжыць сабе, народзец цікаўны (ім жа не дарэзаны народзец) вурдалачыць. Увогуле, поўны Уладар Канец!

Але не мінулі злыя стагоддзі, а не злых стагоддзяў там, мабыць, і не памятаюць! Пры жыцці яны ўсе ліхімі былі, гэта потым ужо ў кнігах некаторыя з іх вялікімі пачалі звацца, некаторыя залатымі, а некаторыя лёсавызначальнымі, дык вось, не колішняя заімшэласць нашая цяпер адбіваецца, а сённяшняя, самая што ні ёсць была.

Не мною заўважана, што цяпер зрабіліся тыя кілімы менш крыважэрнымі. Так, паскубуць каго дзеля парадку ды назад на сваю паверхню і выштурхнуць, маўляў, жыві пакуль, пануй. Вунь некаторыя ўжо разоў па пяць свае седалы на ўладным Алімпе памянялі: і пракурорамі пабылі, і міністрамі, і юрыстамі, і казнакрадамі, і ахвярнымі казламі, і ўсё не выходзяць ніяк з усенароднага абарту. Адзін баяніст заўзятый, які акрамя той гармонікі нічога ў жыцці больш талковага і рабіць не ўмеў, — а глядзі ж ты, гапака так шпарка наярвае, таго і глядзі — суседзі ад радасці ў НАТА пададзца, каб толькі гэтага музона больш «ні чуты». Ёсць яшчэ адзін футбаліст заўзятый, праўда, не наш, з саюзнікаў, той усё

локшыну пра сяброўства на нафту мяняе. Маецца і іншы народзец розны, вочкі па пятаку! Я ў іх у пярэднім пакоі галёшы свае пакідаць не насмеліўся б — свіснуць. Але гэтыя ўсе больш па міністэрствах ды па губернях крадуць, можа, за тое і перапрызначаюць усіх адзінагалосна. Праўда, запаганілі яны свой Алімп грунтоўна. Ды ён і ад пачатку адмысловай чысцінёй не вызначаўся, ужо якім ад продкаў дастаўся, такі і ёсць. Добра, што Бог нас людзьмі стварыў, а то ж глістам не тое што з Алімпам — з самой Радзімай, мякка кажучы, не надта пашанцавала.

А тут ужо каторы гадоў прахаднымі сталі бясконцыя калідоры, і папрыціхлі бульдогі, ці хто яны там, пад гэтымі самымі кілімамі. Можа, спячка ў іх якая, хто ведае?

Аднак вушлыя людзі гавораць, што не доўга яшчэ засталася драмаць у зацішшы. Куранят, вядома, па восені лічаць! А тут яшчэ год вось які выдаўся? Лічыць то з восені пачнуць і, дай Бог, да красавіка справяцца з вынікамі. Гэта ж вам не хухры-мухры, гэта ж справа дзяржаўнай важнасці. Але, слава Богу, нас яна з вамі не тычыцца, калі, зразумела, на кілімы тыя злашчасныя не перціся. Кажуць, ужо ўсё часцей і часцей па начах пад кілімамі зласлівае гырканне ды ляск зубоў чуоць. Так што — цур мяне! Цур мяне!

Юнацтва сінія арэлі

90 гадоў з дня нараджэння Генадзя БУРАЎКІНА

Алесь ЖУК (1947—2022)

З Генадзем Бураўкіным нас звяла «Маладосць». Тая самая «Маладосць», у якую я яшчэ студэнтам насіў свае першыя апавяданні Міхасю Стральцову. Вядома ж, паэта Бураўкіна я ведаў, відаць і знаёмы быў з ім яшчэ ў гады студэнцтва. Мы, маладыя, дапіналі не толькі на паседжанні ўніверсітэцкага літаб'яднання, але і ў «Чырвоную змену», і на некаторыя сходзі Саюза пісьменнікаў яшчэ ў стары будынак на вуліцы Энгельса. З захапленнем чыталі вершы старэйшых паэтаў, ахрышчаных потым крытыкай філалагічным пакаленнем. Гэта і Генадзь Бураўкін, і Рыгор Барадулін, і Анатоль Вярцінскі, і Васіль Зуёнак, і Міхась Стральцоў, і Кастусь Цвірка, і Юрась Свірка, і Янка Сіпакоў, і Уладзімір Паўлаў, і Сымон Блатун, і многія-многія іншыя, пералічыць усіх я цяпер не змагу. Іхняя паэзія імпанавала нам, пачаткоўцам. Ды і час быў узвеўны, паэтычны — 60-я гады. Ну як маглі не падабацца маладому камсамольскія звонкія вершы Бураўкіна і маладая лірыка пачуццяў? Так мною тады ўспрымаўся паэт Бураўкін.

Але ж Бураўкін быў не толькі паэт, але і ўласны карэспандэнт газеты «Правда» па Беларусі. Пасада вымагала быць у касцюме, пры гальштуку, а па ўсіх маіх колішніх вясковых мерках гэта быў ужо бяспрэчна і начальнік.

Але як незаўважна хутка час многае мяняе ў жыцці! У 1977 годзе я апынуўся ў адным кабінце з Генадзем Мікалаевічам, які ў той час быў ужо галоўным рэдактарам часопіса «Маладосць», як яго намеснік. Пад вокнамі прасторнага рэдактарскага кабінета вясною раскашавала памятная мне са студэнцтва яблыня. Калі прыходзіў на працу, Генадзь Мікалаевіч не вассядаў на крэсла, а адразу ж ішоў па рэдакцыйных пакоях. Уваходзячы ў пакой, абавязкова ўключаў святло, бо рэдакцыя месцілася на цэным баку будынка, і тым самым быццам прыводзіў у рух рэдакцыйны механізм.

У аддзелах вырашаліся і бягучыя рабочыя пытанні. Магчыма таму і рэдакцыйныя планёркі былі кароткімі і дзелавымі, не наладжваліся доўгія і часам нудныя разборкі адрэкаваных нумароў, як гэта было прынята ў тых часы ў рэдакцыях. Ён не любіў лішнія сядні на сваім рэдактарскім крэсле. Затое калі часам у канцы рабочага дня ў суседнім пакоі хлопцы даставалі шахматы, ён абавязкова быў там. Паўдзельнічаў у шахматных баталіях прыходзіў з «Бярозкі» Васіль Зуёнак, да супрацоўнікаў далучаліся і аўтары. Галоўны рэдактар увязваўся ў шахматныя баталіі. А баталіі былі азартныя, гарачыя. Пакуль хто-небудзь з удзельнікаў не спахоплываўся, што ўжо даўно пара ісці дадому.

Генадзь Мікалаевіч сябраваў з камсамольскімі сакратарамі, з якіх потым выйшлі і міністры, і вядомыя дзяржаўныя кіраўнікі. Ён прымаў дзейсны і актыўны ўдзел у камсамольскім жыцці. У выніку камсамол стаў ініцыятарам правядзення першага семінара творчай моладзі на Нарачы, потым і другога на Свіцязі. На гэтых семінарах запрашаліся і пісьменнікі, і музыкі, і акцёры, і мастакі, і кінарэжысёры... Многія з іх сталі шырока вядомымі, заслужанымі, народнымі.

Па ініцыятыве Генадзя Мікалаевіча пачаў праводзіцца творчы конкурс «Дружба» аналагічных «Маладосці» выданняў разам з Прыбалтыйскімі часопі-

самі. Бураўкін дамогся каляровых уклеек у часопіс «Маладосць», каб знаёміць чытачоў з творчасцю беларускіх мастакоў, якія на той час не мелі свайго выдання. Таму і тыраж часопіса «Маладосць» дасягаў дваццаці тысяч экзэмпляраў.

Працавалі мы з Генадзем Мікалаевічам разам нядоўга. Набрала моц тэлебачанне, і Беларусі было патрэбна сваё, беларускае тэлебачанне. Выбар Пятром Міронавічам Машэравым быў зроблены дакладны — Бураўкін.

Ствараць новае заўсёды цяжка. Цяжка даваўся і Генадзю Мікалаевічу. Я гэта ведаю, таму што і сам пасяя яго прызначэння на новую пасаду дзесьці праз паўгода аказаўся на рабоце ў ЦК КПБ і шмат чаго даваўся ведаць і бачыць. Стварэнне свайго нацыянальнага тэлебачання для некаторых здавалася святацтвам. Ды і слова «нацыянальнае» ў той час не ўжывалася — гаварылі: сваё, беларускае. Дайшло да таго, што пытанне было вынесена на пасяджэнне Бюро ЦК КПБ, на якое Бураўкіна не запрасілі. Яго прапаноўвалася вызваліць ад пасады і выключыць з партыі. Але «распраўшчыкаў» астудзіў першы сакратар ЦК КПБ Ц. Я. Кісялёў. Генадзь Мікалаевіч застаўся на пасадзе, запушчаная ім праграма засталася ў эфіры, застаўся і не са скалечаным лёсам чужоўны паэт Бураўкін, які пазней разам з Васілём Раінчыкам

напіша для беларускага тэлебачання «Калыханку», пад якую засынае ўжо не адно пакаленне беларускіх дзетак.

Генадзю Мікалаевічу ўдалося адстаяць беларускае тэлебачанне і займець адданага сябра і паплечніка Валянціна Благіта, які на той час, пасля працы ў Гродзенскім абкаме, узначаліў сектар тэлебачання і радыё ЦК КПБ, бо стаўленне такой складанай арганізацыі патрабавала не аднаго года працы, якая працягвалася да 1990 года, пакуль Генадзь Мікалаевіч не быў прызначаны пастаянным прадстаўніком Беларускай ССР пры ААН.

Яшчэ ў час працы ў «Маладосці» мы з Генадзем Мікалаевічам зрэдку выязджалі ў грыбы. І заўсёды з намі быў то хтосьці са спевакоў з опернага тэатра, то мастак, то акцёр... У яго было шмат знаёмстваў з творчай інтэлігенцыяй, тых знаёмстваў былі нечаканымі і прыемнымі мне, абмежаванаму рэдакцыйнымі знаёмствамі. Так, як «Маладосць» звяла нас з Бураўкіным, гэтак на доўгія гады зблізіў і лес. Хоць і не адпускала служба, усё ж у выхадныя ў грыбную пару мы маглі дазволіць сабе паездку ў лес. Паступова склаўся і амаль пастаянны «экіпаж»: Генадзь Мікалаевіч, Валянцін Благіт, Сяргей Законнікаў і я. Генадзь Мікалаевіч не быў зацятым грыбніком, хача пры гэтым мы ніколі не вярталі-

ся. Ён любіў пабыць у лесе. Зводдаль я назіраў часам, што ён не так грыбы вызірае, а проста любуецца лесам. Я ведаю, што лес мае сваю, уласціваю толькі яму магію. І яна вабіла яго. Валянцін Благіт і Сяргей Законнікаў былі нястомныя паляўнічыя на баравікоў. А мне хацелася выглядзець лесавога звярка, што ў лесе не так і проста.

Спачатку нашым любімым месцам быў лес ля Белага Бору ў Валожынскім раёне. Пасля таго, як яго пасыпала чарнобыльскім попелам, мы ездзілі за Магільнае, у лес, які пачынаўся за вёскай Язвін. Нахадзіўшыся ўдосталь, перад выездам дадому спыняліся на ўскрайку сасновага бору, які рос на пагорку, ля ссунутых з поля валуноў. Адсюль была відаць вёска, поле, якое паўкругам аддзяляла яе ад лесу. Калі на гэтым полі пад восеньскім сонцам зелянела рунь, прыгажосць была неімаверная. Мы пяклі на ражэнчыках сала і любілі паслухаць расказы Генадзя Мікалаевіча. Расказчык ён быў чужоўны, а жыццё падаравала яму шмат сяброў, знаёмых і проста сустрэч з цікавымі людзьмі. Мне хочацца верыць, што ён пакінуў пасля сябе запісаным тое, што ведаў.

На жаль, тыя нашы лесавыя выездкі скончыліся, калі не стала Валянціна Благіта. Ды і многага не стала ў жыцці, што збірала нас разам: не стала Дома літаратара, які быў культурным асяродкам горада, а потым і рэдакцыя перасталі быць своеасаблівымі літаратурнымі клубамі...

Цяпер, калі перачытваў Генадзя Бураўкіна і ўгледзеў яго прысвечаныя любімай жонцы Юлі радкі: «Юнацтва сінія арэлі // Ляццяць між небам і зямлёй», яны з той жа пранізлівасцю, як і паўвека назад, працялі мяне. Не, гэта не сказана, гэта не напісана — гэта выдыхнута душой паэта ў вечнасць, і яно застанецца назаўжды ў зямным эфіры.

Няўдзячная справа — тлумачыць творчасць пісьменніка, тым больш паэта. Паэзію трэба чытаць і мець на яе слых і душу. Пра творчасць Генадзя Бураўкіна напісана многа. І пра надзённасць, і пра сацыяльную, нават палітычную вастрыню, і, вядома ж, пра яго чужоўную лірыку. Што зроблена — тое зроблена, каму спатрэбіцца — прыгодзіцца. У добрага гаспадара павінна быць усё. З-за гэтага багацця, мабыць, пішучымі не заўважалася, як ён умеў тонка пісаць прыроду, менавіта пісаць прыроду, а не пра прыроду.

...Мне помніцца да драбніц ласкавы раннявосеньскі адвячорак. Мы сядзелі з Генадзем Мікалаевічам у бальнічным дворыку. Тады добра скончыліся ўсе яго абследаванні, і ён быў у добрым настроі. Гаварылі пра ўсё, радыя, што можам вось проста так сядзець і гаварыць. Згадаўшы ягоную апошнюю падборку вершаў, я спытаўся: «Не заўважаеш сам, стары рэдактар, што за радкамі пакрысе, але праступае самота?» Генадзь усмешліва зірнуў на мяне і адказаў сур'ёзна, па-мужчынску: «А што зробіш, Алесь, да таго ідзём...»

Генадзь Бураўкін пражыў сапраўднае вялікае жыццё і як чалавек, і як паэт, і як адданы сын сваёй Беларусі. Хварэў і паміраў ён цяжка, змагаўся да апошняга дыхання — і адыйшоў, не страціўшы сваёй чалавечай годнасці ні перад людзьмі, ні перад Госпадам.

«Я — застануся...»

Асоба і творчасць Кастуся Жмінько

Мікола СЯНКЕВІЧ

Калі б існавала такая пасада — чалавек, перад якім сорамна, яе, не задумваючыся, можна было б «аддаць» Кастусю Жмінько. Ён быў вельмі чутым, спагадлівым і надзвычай сціплым чалавекам. Толькі блізкія сябры ведалі, што Канстанцін Фёдаравіч многа зрабіў для рэабілітацыі ахвяраў сталінскіх рэпрэсій, мае званне палкоўніка і яго імя занесена ў «Кнігу Гонару» Міністэрства ўнутраных спраў Рэспублікі Беларусь...

Кастуся Жмінько не стала перад самым Вялікаднем, у суботу 11 красавіка 2015 года. Паводле медыцынскага заключэння, ён памёр ад сардэчнай недастатковасці, а на думку родных, сяброў, проста знаёмых — ад таго, што вельмі блізка да сэрца прымаў клопаты іншых людзей, балюча рэагаваў на ўсе заганы і несправдлівасці гэтага свету.

Ён пайшоў ад нас на 75-м годзе жыцця, пакінуўшы мудрыя, пранізаныя спагадаю да чалавека, любоўю да роднай зямлі кнігі: паэтычныя зборнікі «Між вамі» (1999), «Наканаваны неспакой» (2008), «Час палыноў і ранетаў» («2011»), а таксама зборнік афарыстычных выказванняў «Кастусь казаў...» (2008).

Імя Кастуся Жмінько вядома прыхільнікам паэтычнага слова з сямідзясятых гадоў па публікацыях у перыядычным друку, але першая кніга паэзіі «Між вамі...» з'явілася толькі ў канцы дзевяностых, што засведчыла патрабавальнасць аўтара да слова, высокую ступень самакрытычнасці.

...Памятаю наша з Кастусём знаёмства, недзе яшчэ ў пачатку дзевяностых, хоць вершы ягоня чытаў і раней. На пасяджэнне літаратурнага аб'яднання пры «Зары» Канстанцін Фёдаравіч зайшоў у сціплай цывільнай куртцы, пад якой было форменнае адзенне. Я краем вока заўважыў, як здымае ён курткуразам з мундзірам, на якім — пра гэта ведаў — пагоны палкоўніка, каб застацца ў кашулі без знакаў адрознення. Каб быць як усе і не прыцягваць увагі да сваёй асобы.

За семдзесят гадоў паэт многа часо паспеў пабачыць і перажыць. Ужо адна вайсковая спецыяльнасць электрыка-падводніка — а яшчэ ж і служыў на Поўначы! — пра многае гаворыць. А ўжо колькі лёсаў судакранулася з чалавечым «Я» былога палкоўніка МУС!.. Гэтая па-мастацку перададзеная праўда жыцця з'яўляецца тым грунтам, што лёг у аснову зборнікаў яго паэзіі.

Другі зборнік, «Наканаваны неспакой», выйшаў праз дзевяць гадоў пасля дэбютнага. Нельга не заўважыць, што многія вершы ствараліся ў пару, калі пачыналася наша дзяржаўная незалежнасць, таму і нясуць яны адзнаку часу, адметную публіцыстычнасць, узніскасць, вылучаюцца энергіяй радка. Але ў той жа час аўтар не зрываецца на крык, не пераходзіць на пустую рыторыку.

«Наканаваны неспакой» — зборнік сталага, багатага пражытым творцы пра галоўнае: чалавечую і грамадзянскую пазіцыю нашага сучасніка на зямлі, яго месца на «планеце людзей». Кастусь Жмінько найперш вяртаецца да вытокаў. Уражваюць радкі верша, прысвечанага Алесю Каско:

*Маё сэрца ляціць вінавата,
Як між зорак апошняя знічка,
Над старою пахіленай хатай,
Над сіваю засмучанай дзічкай.*

Як і раней, любімая паэтычная форма аўтара — кароткі (чатыры — восем радкоў) верш з выразнай, лаканічнай, незарыўтай канцоўкай:

*Стаіць няўцямна на памосце
Самотны гаспадар святліцы:
Прыйшлі няпрошаныя госці —
Няма куды слязе скаціца.*

(«Пахаванне ў Выверах»)

А між радкоў «Палявання зграі» затаілася трывога. Ашчадна адбірае аўтар моўныя сродкі, каб намаляваць асцярожную і бязлітасную воўчую зграю, што, спрагнена віжучы па баках, ступае след у след за мацёрым.

*Холод у вачах звярыных,
Згаладалых і пустых.
Выжыць — жылы рваць павінны
Тым, хто мае капіты.*

Хвіліна — і апошнім выдыхам-хрыпам устрывожыць цішыню малады алень, а белы свет змарнее яшчэ на адно жыццё. Ніякавата робіцца ад усведамлення таго, што не толькі воўчую зграю меў на ўвазе аўтар.

Лірычнаму герою верыш у любых абставінах: ці то разважае ён над праблемамі быцця, ці то іранізуе над уедлівымі аднагодкамі, што «прывыклі ў душы лазіць маладым», ці то прызнаецца ў каханні...

Я неаднойчы заўважаў, што і ў двары, і на вуліцы бліжэй да шматкватэрнага дома (не замка, не загараднага дома на тры паверхі) сталага векулодзі спяшаюцца павітацца з Канстанцінам Фёдаравічам першымі, загаварыць. І ён заўсёды рады адказаць. У горадзе, аднак, быў сведкам і таго, як Канстанцін Фёдаравіч прыспешвае крок, суха кіннуўшы «добры дзень» (робіць выгляд, што не да размоў) аднагодкам з адбіткам не малой у мінулым пасады. А на маё пытанне: «Хто гэта такі?» — абыхава кідае: «А так. У нас працаваў». І ўсё становіцца зразумелым.

У вершах Кастуся Жмінько моцнае грамадзянскае гучанне. Тут і боль Курапат, і пякуючая памяць пра «расстрэляную літаратуру». Я ўпэўнены, што баліць яму ўсё гэта куды больш, чым нам, маладзейшым, бо і ведае, і разумее былы начальнік аддзела ўнутраных спраў куды больш. Дарэчы, здагадайцеся, пра каго ягоны афарызм-загадка: «Даўганосы і цыбаты сцэжкі круціць каля хаты»? Не, бусел тут ні пры чым. Гэта пратых «музыкантаў», што пісалі оперы (складалі даносы аператыўнаму ўпаўнаважанаму).

Некалькі слоў хочацца сказаць пра зборнік афарыстычных выказванняў «Кастусь казаў», з якой узятая загадка пра «буста». Падобныя кнігі нельга напісаць у маладосці: на іх мае права толькі мудрая сталасць. Ужо перагортваючы старонкі першай кнігі Кастуся Жмінько, можна заўважыць: асабліваю прывабнасць, лагічную завершанасць надаюць творам менавіта афарыстычныя канцоўкі, якія атрымалі з часам права на самастойнае жыццё. Успомніць хоць бы наступныя радкі паэта (на той час высокапастаўленага кіраўніка, якому здаровы духоўны стрываў не дазволіў сесці «на ланцуг спакусы на чырвоным сьвітнім двары»): «Твой шлях ёсць пошук шляху», «А сябры гараць, бы знічкі, — папаўняюць Млечны Шлях», «З унукам гадзіннік новы пра што павядзе размовы?»

Найбольш моцнае звязно ў зборніку «Кастусь казаў...» — у выказванні пісьменніка на адрас чыноўнай і наменклатурнай набрыдзі. Чаго варта толькі «Згарэла на злодзёна шапка — выдалі папаху»? Вобразна і дакладна. Пакрывіць душоютой з нас, хто скажа, што ў яго царстве-ведамстве такім чынам ніколі не ўлагоджвалі высокапастаўленых «пагарэлых». Можна і яшчэ прывесці прыклады, з раздзела «Кілізай пасаду»: «Хоць і злодзей, але ў варце ходзіць», «У штаты пралез па блату, адпускае грахі за плату», «Хто добры «слаўка» — у таго добрая стаўка», «Хто ў крэсле — пуп не трэсне», «Даў на лапу — заткнуў жапу», «У кожнага буйчыка — свае алілуішчыкі»... Як кажуць, не ў брыво, а ў вока — няшчадна, рэзка, калюча.

Але не цураецца аўтар і гумару. Удзячны чытач не аднойчы шырара засмяецца, а то і соладка прычмокне, чытаючы досціпы, аб'яднаны назвай «Дазволь, маладзіца...» Каб паказаць, што гэта сапраўды так, прывяду, грэшны, некалькі назіранняў, з якімі нельга не пагадзіцца: «І пад удавой салома трэцца», «Не хвалі халявы з паненкай на лаве», «Галодная Магрэта не будзе чакаць лета», «Калена аб калена трэцца — душа саграецца»...

Усе «кастусікі» (так аўтар сам іншы раз называў свае выслоўі) узяты з другой часткі кнігі, «Канапкі». А першы яе раздзел, які мае назву «Сабе і другім», змяшчае больш разгорнутыя філасафічныя абгульненні, сьвоеасаблівыя «мальбы» формы публіцыстыкі. Аўтар разважае над такімі праблемамі, як дабро і зло, беднасць і багатства, розум і дурнота, народ і ўлада, жыццё і смерць...

Не ўтрымаюся, каб паводле Жмінько даць тлумачэнне некаторым этычным катэгорыям, хоць

Кастусь ЖМІНЬКО

бы наступным: фанабэрыстасць — «высакаверхая шапка на галаве амбітнага недаростка, да таго ж не свая»; праўда — «пакутлівае немаўля, якому хлусня-павітуха балюча спавіла цельца, недаючы магчымасці свабодна дыхаць»...

Зразумела, што ў «каламутных» дзевяностых многім не падабалася пазіцыя прынцыповага кіраўніка. Таму і «ушли» палкоўніка Жмінько ў пяцідзясят тры гады на пенсію (не пытаўся ніколі ў Канстанціна Фёдаравіча, ці з пашанай). Да гэтага часу ў шафе ў найлепшым выглядзе хромавыя боты і папахы — заслужаная, а не выдана на месца «згарэлага» на больш нізкай пасадазе галаўнога ўбору. Прычыну ранняй адстаўкі паэт тлумачыць проста:

*А чаго уз'еўся Сам,
Не трымаю я ў сакрэце:
Бо не дагадаў бажкам,
На бяскроўнай жыў дыеце.*

Выйшла так, што «саламонава» пячатка трапіла ў рукі не таго чалавека, які — спадзяўся «каліф» — будзе служыць верай і праўдай. Ёю сумленны кіраўнік высокага чыну «пляжыў пыху тых, хто сябе ўзняў да неба». А напэўна ж пабойваліся, іншы раз думаю, рознага кшталту прайдзісветы і падхалімы. Пабойваліся, пасміхаліся ў рукаў — ну-ну, паглядзім, чыя возьме! — ды плялі інтрыгі. А ў вольны ад службовых абавязкаў час ціхай сапай будавалі «бліндажы» за горадам. Каб нешта памяняць у гэтым свеце, мала прыкладу аднаго-двух сумленных міліцэйскіх палкоўнікаў. А калі б здрадзіў сабе?.. Прапаноўвалі, наколькі мне вядома, у Мінск, з павышэннем. Заплюшчыў бы вочы на тое-сёе — і дысертацыю абараніў бы без асаблівых праблем. Але ж тады, гэта дакладна, не было б паэта Кастуся Жмінько, быў бы тытулаваны чыноўнік, хутчэй за ўсё, генерал, вельмі далёкі ад роднага слова.

У гэтым артыкуле не ставіцца за мэту падрабязна спыніцца на адметнасцях паэтычнай манеры Кастуся Жмінько. Абмяжуемся хіба што ёмкай цытатай Ніны Мацяш: «Яго ціхмяны, вычулены, шчымліва-роздумны паэтычны голас заўсёды адметны не толькі жывой інтанацыяй адданай любові да роднай зямлі, мовы і духоўнай спадчыны беларускага народа, але й сыноўняй адказнасцю за яго будучыню». Як цяпер помніцца: у абласной бібліятэцы ў свой апошні прыезд Ніна Восіпаўна на памяць, ад пачатку да канца, чытае верш Кастуся Жмінько «Лясны эцюд», які завяршаецца словамі:

*Як у юнацтве вышыня
Глядзіць на нас сінечы вокам,
І грыва белага каня
Хвалюе чорныя аблокі.*

Пра многае гэта гаворыць. Як і тыя алоўкавыя «хораша» супраць іншых лірычных вершаў Кастуся Жмінько ў рукапісе другога паэтычнага зборніка. «Хораша» з клічнікам стаяла насупраць наступных радкоў:

*На беразе, дзе ніцяя вярба
Губляе слёзы над лютэткам плёсу,
Збірае сіратліва журба
Лісты ўспамінаў у лазовы кошык.*

Чытаючы гэты і многія іншыя творы, адчуваеш непаўторнае заміланне ад меладычнасці радка, ненадакучлівага гукапісу, свежай метафары.

Апошняя кніжка Кастуся Жмінько «Час палыноў і ранетаў» выйшла да сямідзясяцігоддзя

аўтара. Яго прачулы, роздумны паэтычны голас адметны інтанацыяй адданай любові да роднай зямлі, мовы і духоўнай спадчыны народа. Яшчэ больш выразна акрэслены маральныя арыенцыі, адчуваецца моцнае грамадзянскае гучанне. Як рэдактар зборніка, мушу сказаць, што за лёс асобных вершаў давялося пахвалывацца з розных прычынаў. Асабліва за тыя творы, што сабраны ў раздзелах «Не стаць чужынцам у бацькоўскім доме» і, асабліва, «У краі, дзе стралялі ў годнасць» (памяці «расстрэленай» літаратуры). Тут і боль Курапатаў, і памяць пра «расстрэляную літаратуру». Адна з частак кнігі ўтрымлівае цыкл вершаў, прысвечаных памяці ахвяр сталінскіх рэпрэсій. Прыведзены ніжэй радкі без дадатковых каментарыяў могуць даць уяўленне аб агульным пафасе названых раздзелаў:

*І для гаротніка начлег
Прысніцца ў хаце з мовой роднай...
Звон кайданкоў, канвою смех...
І бел-крывава-чорны снег
У краі, дзе стралялі ў Годнасць.*

(«На этапе»)

*І кліч, і боль у родным слове.
Вар'ятам трэба быць якім,
Каб гэцаць секачом па мове!..
Лязом па корані жывым.*

(«Папалушка-мова»)

Вершы Кастуся Жмінько вызначаюцца разнастайнасцю рытмічнага малюнка і рыфмоўкі, у іх, асабліва пейзажных, чытач адчувае замілаванне ад меладычнасці радка.

*Залацісты верасень!
Адначні на верасе
Клапатлівай пчолкаю,
Бліскаўкай расы.
Праз гадочкі-ветразі
У былое вернемся
Пад ялінкай колкаю
У лясной цішы.*

Часам рэалізацыі творчай задумы дапамагае алегорыя, даволі-такі выразная. Як, напрыклад, у вершы пра жыццё пустыні.

*Толькі рэха у млявым прасторы.
На зямлі — ні надзей, ні падзей...
Не пытайце пра ішчасце і гора
Бедуінаў, цяпільных людзей.*

Ці патрэбны да гэтых радкоў нейкі дадатковы каментарый?..

Уключаны ў кнігу таксама пераклады твораў сучасных паэтаў Вальні. Іх вылучае — гэта не раз адзначалі і самі аўтары — дакладнасць перадачы творчай задумы і рытмічнага малюнка арыгінала.

За памінальным сталом усе гаварылі па-беларуску: сябры-пісьменнікі, дочкі, любімая жонка Галіна. Чыталі вершы. Асабіста мяне з таго сумнага красавіка не адпускаюць наступныя радкі:

*Усё ж стараюся, імкнуся
Вам не схлусіць палітрай, вершам.
Няхай сабе не буду першым,
Я застануся.*

Вельмі хочацца, каб гэтыя радкі сталі прарочымі. Ды так яно і будзе.

Мой сябра Чэ

Марыя НОВІКАВА

*Адкапаю пайду кулямёт,
каб хадзіць смела ў бацькавай пушчы.*

(Анатоль Сус)

*8 кастрычніка на Кубе адзначаюць
свята ў гонар Эрнэста Чэ Гевары*

Сёння восьмае кастрычніка. Панядзелак. А ў нядзелю быў дзень настаўніка. Класна, праўда? Бацькі шлюць віншавальныя смскі, з экрана TV ліецца «учыцель, перад іменем тваім...». Хто-ніхто з вучняў таксама мармыча: «З празнікам, Марыя Сяргееўна. А фартэп'яна будзе?»

А я? А я чую ўсе гэтыя галасы з такога «прыўраснага далёка»! Вушы яшчэ не аджылі пасля лячэння на мінулым тыдні.

— Вось жа плакса! — скажа нехта, хто не ў тэме. — Падумаеш, застыла крыху! Дык цэлы ж тыдзень на бальнічным сядзела!

І як толькі ён гэта вымаўляе (хаця б і не ўслых), побач са мной з'яўляецца барадаты прывід кубінскага партызана...

Усё пачалося з візіта ў выканкам. У школе мне далі пяцёрку канвертаў-файлаў з пазнакамі «каго куды». І вось я ўваходжу ў левыя дзверы і бачу за шклом цэлы заградатрад: турнікет, сяржант з металашукальнікам і нейкая кіпцюрастая асоба ў пілотцы за сталом, на якім кніга рэгістрацый наведвальнікаў.

Я такога не бачыла, нават, на спатканні з Папам Рымскім у Каўнасе. Там, прынамсі, ніхто не патрабаваў пашпарт.

— Чо у вас в сумке? — пачынае сваю важную працу сяржант.

У маёй торбе цесна спрэсаваныя ляжаць жаночыя дробязі ўперамешку з ключамі «ад усяго» — ажно тры нізкі. Там жа прытуліліся каляровыя асадкі, невялічкі нотны сшытак, нататнік з надпісам: «Гістарычная каштоўнасць — натхненні пачатку XXI стагоддзя», ужо напалову запоўнены «натхненнямі», маленькая лыжка, сцізорык, пашпарт у абгортцы з катом на «фасадзе», міні-набор кусачкаў і абцугоў, чатыры вялікія шрубцы і адзін карацейшы, ключ для настройкі фартэп'яна (ён падазрона нагадвае адмыкку), некалькі жалудоў, сабраных па дарозе ля выканкама (для кампазіцыі на школьную выставу)... І я разумею, што калі прад'яўлю пільнаму сяржанту гэта ўсё, мяне адразу залічаць у падрыўнікі. А школьныя паперы давядзецца зноў заўтра некаму везці ў аддзел...

— Асабістыя рэчы, — вымаўляю я рашуча і рыхтуюся тлумачыць прызначэнне жалудоў.

— А в авоське?

Я на момант выпадаю з рэальнасці. Гэта ён пра маю торбу з надпісам «Тэўтонскі ордэн — на металалом!» ці што? Але сяржанта цікавіць менавіта металалом (а дакладней макулатура), якую я намагаюся пранесці ў гэтую цвярдую бюракратыю. Ён перагортвае пачак даведак, квітанцый, нейкіх загадкавых спісаў з пячаткай школы, і пільны палец утыркаецца ў апошні нумар «Новага часу» з вялізным артыкулам пра Эрнэста Чэ Гевару...

— Абзац! — думаю я. — Поўны. Шрыфтам «Times new Roman» васьмянаццатага памеру...

Але працаўнікі выканкамаўскай «мытні» ніколі не чулі пра гераічнага каманданта, і мяне прапускаюць за турнікет.

Падыходжу да аддзела адукацыі, і на табе — сюрпрыз! Там на ўваходзе кодавы замок, маўляў, нечага тут шастаць.

— Золата партыі яны тут схавалі — у сейфе адукацыі — ці што? — вырываецца ў мяне. — Ад каго яны закрыліся? Але насустрач — з аддзела вылузваецца нейкі «прадстаўнік» у касцюме. Ён нечакана шляхетна адкрывае перада мной дзверы, і абурэнне крыху сціхае.

Раздаю ў кабінеты макулатуру. Торба худзее. Застаецца райкам БРСМ — падпісаць план работы школьнай «пярвічкі». Гэтыя «маладыя арлы» маюць гняздо ў падвале. Заходжу. Аддаю.

— Оставляйте. Мы посмотрим позже и перезвоним... — выціскае, не глядзячы на мяне, чарговая асоба з чорнымі кіпцюрамі.

— Ды што вы там глядзець будзеце?! — мяне нарэшце ўзрывае. Гэтай «птушцы» на выгляд пару гадоў за дваццаць. Няўжо тут сапраўды лічаць, што ў школе педагог-арганізатар са стажам у трыццаць гадоў не здольны стварыць такі геніяльны дакумент, як план работы на 2019 год? Але «драпужная» сакратарка гаворыць цалкам сур'ёзна — яна верыць, што ў гэтым кабінёце спаўняе важную агульначалавечую місію...

— Дык давядзецца ехаць зноў сюды. Гэта ж не з суседняй вуліцы прыйсці!

— Ничего. Не могу же я не ознакомиться с планом вашей работы...

Вечарам мяне ахоплівае чых — набралася заразы. Тэмпература трывае да панядзелка, і я тапаўзаю да паліклінікі... Званок завуча раздзелацца якраз у момант, калі я дачытваю, што «лісток непрацаздольнасці» мне дадзены да серады. Бадзёры голас абвешчае грандыёзную навіну: нашай школе даверана выступіць на раённым святкаванні дня настаўніка. І я там павінна быць. Заўтра едзем на рэпетыцыю.

— У мяне бальнічны.

— Ну пастарайся, як-небудзь. Зёлак якіх папі. Ты ж ведаеш, што адмовіцца мы не можам.

— *** — думаю я не ўслых.

Трубка адказвае гудкамі.

Мы прыбываем на рэпетыцыю — у 13.00, як і загадана. Тут ужо гіганцкі рух — усе заклапочна снуюць па актавай залі: танцоры з Бараўлян, харысты з Міханавіч, вакальны гурт яшчэ раз з Бараўлян (ужо з гімназіі), чытальнікі-маладыя спецыялісты «з усіх бакоў раённага свету»...

Усе ўжо парадкам знерваваныя — і акторы-чытальнікі, і танцоры (якія, як высветлілася, чакаюць з 10.00), і вакальны гурт (ім трэба на канцэрт). Энтузіязм фантагуе толькі з рэжысёрамі. Гэты кадр з аддзела пярхае пад сцэнай, энергічна махае, затым моршчыцца і вымаўляе: «Не верю! Ешчэ раз з пачатка...» А я чхаю на ўсіх проста ўслых. Але мне можна — маю дазвол з паліклінікі.

Мы прапускаем танцораў, вакалістаў, ветэранаў і піянераў і каля 16.00 нарэшце выходзім на сцэну. Я спяваю сваю партыю сапраўнай каларатуры (нават не чыхнула ні разу — што значыць вакальны стаж!). Тры хвіліны — і мы вольныя... І тут на рэжысёрку сыходзіць адум:

— А в чём вы будете одеты? В этих — не пойдёт. Привезите завтра костюмы.

У нас, як у п'есе Гоголя — «нямая сцэна».

На зваротным шляху мы заязджаем у Чырвоны касцёл і пазычаем чатыры сінія сукенкі ў літургічнага хора «Голас душы», дзе я спяваю ў сваім другім (пазашкольным) жыцці. На грудзёх там вышытыя стразами крыжы, але іх мы загарадзім сінімі рукамі з фаамірана — так раіць школьны дызайнер. Усе згаджаюцца, бо інакш трэба ехаць не дамоў, а ў краму.

Назаўтра мой бальнічны падаўжаюць да пятніцы, і мы едзем у Бараўляны — прадэманстрыраваць, як будуць глядзець на нашым квартэце абноўленыя строі «Голаса душы». Тым часам мой голас робіцца барытонам, і мы з Ганнай Уладзіміраўнай мяняемся партыямі...

Рэжысёр ухвальна прышмуквае і дазваляе пакінуць у канцэрце нашыя касцюмы.

16.30. — дамоў. У вечаровым тумане ў абрысах кудлатых клёнаў мне бачыцца постаць бравата Эрнэста з аўтаматам...

Ранкам пятніцы ў Бараўлянах прастора перад актавай залай віруе падрыхтоўкай: ставяць кветкі, чапляюць нейкія літары, насупраць увахода ў залу ўсталяваны партрэт начальніка раённага аддзела адукацыі, перад якім кленчаць дзве настаўніцы. У іх адказнае заданне: падторкнуць пад раму ільняную палатніну, каб нагадвала дызайнерскую драпіроўку. Мы спрабуем адшукаць сваё месца ва ўсім гэтым святочным рухавіку. Нас вядуць па лабірынце калідораў, і шлях сканчваецца пад кабінетам з надпісам: «Намеснік дырэктара...»

У кабінёце з фігурай незадаволенасці на твары на «прышэльдаў» глядзіць прыма другога аддзялення канцэрта. Яна (шанцуе ж мне!) мае кіпцюры і густа пафарбаваныя вейкі, што робіць з яе нейкую жывую «барбі». Але па ленаватым «здрассстсе» відаць, што перад намі заняты справай чалавек, якога абурала прысутнасць у ЯЕ грымёрцы нейкіх там... Яна выскаквае за дзверы, а мы спяшаемся ўвайсці ў вобраз. Не паспяваем. На парозе з'яўляецца гаспадар кабінета — той самы «Намеснік дырэктара...» — і, няшчыра ўсміхаючыся, запрашае нас перайсці кудысьці, «дзе нам будзе лепей».

Высвятляецца, што «лепей» нам будзе ў спартыўнай раздзявальні, дзе няма на што сесці і куды павесіць касцюмы, але няма таксама і нікога, каму б мы заміналі... Не — ёсць! У раздзявальню ўтрамбоўваецца танцавальны гурт. Але мы ўжо ідзем на апошнюю рэпетыцыю.

— Подари, судьба, нам столько счааастья-а-а-а...

Гукі да мяне далятаюць як праз тоўшчу вады, таму чую: «Подари, судьба, нам столько платьев...» І тут рэжысёрка неак адступае ў мікраддзе і прыцэльным позірам акідае нашу аксамітна-сінюю вакальную групу.

— Какие-то они не одинаковые... А почему у вас причёски разные?

— А ці не пайсці б вам развязаць тэрыктаракорды з падвышанай квінтай і паніжанай сэтпымай у дваццаць чатыры танальнасці? — думаецца мне прама ў мікрафон. — Як жа мы можам стаць аднолькавымі, калі паміж мной і Ганнай Уладзіміраўнай розніца ў сорак кілаграм! На якое месца іх ёй прыклеіць (бо ад сябе адрэзаць я не дам)?!

— Потому, что у них тип лица разный, им одинаковые не пойдут... — нехта адэкватна ад пульта гукарэжысёра спрабуе згладзіць мой спіх.

— Ладно, пусть так идут, но поменяются местами, чтобы хвосты через один были...

Мы ідзем стандартызоўваць хвасты, а тым часам пачынаюць прыбываць першыя госці. Яны бязладна снуюць вакол выставы, на момант зазіраюць у залу. Але ў тую лядоўню нікому не хочацца, і яны знаходзяць сабе цікавыя мастацкія заняткі: фатаграфуюцца з партрэтамі начальніка аддзела адукацыі...

За кулісамі — у невялічкім пакойчыку з трыма крэсламі — чакаюць часу «ікс» вакальны гурт, танцавальны калектыў, маладыя спецыялісты і наш квартэт. Метадыстка з аддзела раптам зелянее і пачынае замагільным шэптам дапытвацца: «Где Дзістэрвег?» Ёй прапануюць прыдушанага галыштукам «Песталоццы», але замена не задавальняе адказную даму: «Не смешно! Вы же взрослые люди...»

Мы дарослыя, але нам якраз смешна, бо ніхто не можа растлумачыць, як мы ўсе (і галоўнае, навошта) аказаліся стацтыстамі ўсяго гэтага цырку. У калідоры чуецца нейкі рух і грукат. Выглядаю і разумею, што мы не ў цырку, а ў вар'етэ: увесь калідор ад майго носа да кабінета другога намесніка дырэктара займае гіганцка паўліны хвост, які ў разгортнутым выглядзе трымаецца на каркасе з дроту.

— Пакістанскія... Гэта я як міністр прамысловасці Кубы кажу — зуб даю... — каментуе мне на вуха сябра Фідэля.

— Осторожно! — шыпяць з калідора і захлопваюць дзверы, зашчамляючы мой уласны сіні аксамітны хвост. Вызваліць яго дапамагае прывычная ўжо рука Эрнэста.

— Gracias, comandante...

У грымёрцы робіцца вальней — на сцэну выбіраюцца па адным маладыя спецыялісты. Вядучы выклікае да іх з залы ветэранаў педагогічнай працы, і на сцэне ўтвараецца падвойнае людское кола, як для гульні ў «трэці — лішні». Тут царуе гендэрная талерантнасць, бо маладыя спецыялісткі ўпэўнены пераконваюць гледачоў, што яны — Ушынскі, Аманашвілі і Арыстоцель. А зала ўжо не здзіўляецца, калі пачынаецца вальс, і ў пару «Дзістэрвегу» дастаецца вусаты дырэктар адной з раённых школ. Усе чакаюць іх танца, але вядучы сігналіць вачмі, як сапсаваны семафор, і дырэктара перахоплівае «Ушынскі» ў кароткай спадніцы.

Прамаўляе начальніца аддзела адукацыі. Ветэранаў працы нарэшце адпускаюць з граматамі ў залу. Яны па чарзе ныраюць са сцэны ў цемру і знікаюць недзе ў лабірынце глядацкіх крэслаў. Наш твор на чатыры галасы, аздоблены маім басам, выклікае кароткае ажыўленне сярод гледачоў. Але са сцэны нас не адпускаюць. Сінія сукенкі — выдатны фон для выступлення невядомага ўдарніка з педагогічнай нівы. Ён цягам дваццаці хвілін апавядае, як у ранейшыя часы ўздымаў школу на недасяжную вышыню, а я цішком здымаю чаравікі на абцасах і з асалодай варушу скамянелымі пальцамі ног, прыкідваючы, ці можна скласці з іх дулю.

Першае аддзяленне сканчваецца, і нас адпускаюць у залу, маўляў, выж таксама настаўнікі, то няхай і вам кавалак свята дастаецца... А на сцэну тым часам выходзіць «ясноглазая казачка», якая выпіснула нас з кабінета намесніка перад канцэртам — у кагошніку і кароткай сукеначы яна нагадвае мне «развясістыя журавіны» з твора Дзюма. Але рэдактар газеты «Свабодная Куба» штурхае мяне ў бок: «Падумаеш — кагошнік, затое якія ножкі! Дай паглядзець!» Ножак на сцэне робіцца ўсё болей. І з кожным нумарам канцэрта я разумею, што галоўнае тут — менавіта «ножкі». Спеўны рэпертуар выклікае ў мяне жаданне набыць білеты да Масквы ўсяму казацкаму калектыву і «выйсці шчыльнымі радамі» з залы. А, тым часам, інтрыга сцэнарый робіць круты віраж, і ветэранкі педагогічнай працы трапляюць у атмасферу начнога клуба: у пранізлівым святле пражэктараў таньчаць штосьці гімнастычна-эратычнае чатыры пары. Касцюмы танцораў нагадваюць чырвоныя і чорныя навагоднія сцяжкі на стужцы, абгорнутыя вакол... ну, скажам, таліі... Мужчыны на іх фоне — проста лонданскія дэндзі ў белых штанах...

— Я уверена, что вам очень нравится наше выступление! — чуецца бравурны голас вядучай (той самай «барбі» ў кагошніку). — Почему же вы так тихо аплодируете?!

Вядучая, тым часам, не здаецца і жыццярадасна абвешчае, што наперадзе нас чакае яшчэ тузін чужоўных музыкальных нумароў. Зала пачынае шалёна апладзіраваць, нібыта спадзяецца, што гэтакі ход змусіць артыстаў вокалмгненна спыніцца. Але праграма канцэрта зацверджана пячаткай аддзела, і датэрміновага вызвалення чакаць не выпадае.

Нават гарачаму Чэ няма чаго сказаць...

Апошні нумар канчаткова тлумачыць усё тым, хто яшчэ сумняваецца, за каго нас тут трымаюць: на сцэну выходзяць танцоркі, апранутыя ў паўліны хвасты. Тыя — з калідора. Спявачка завывае штось феерычнае, а паўліны эфектна разварочваюцца тварам да сцяны і застываюць у паклоне. На залу з-пад хвастоў пераможна глядзяць... Ну, вы зразумелі.

Усю дарогу дамоў я суцяшаю дэмаралізаванага тактыка партызанскай барацьбы.

А дома вышываю люрэксам на цішотцы партрэт Эрнэста і ўрачыста абяцаю, што буду хадзіць у выканкам толькі ў ёй.

— Ganaremos! — Прарвемся! — адказвае мне Чэ.

Нябёс звеставанне

3 вершаў 2025 года

Васіль ЗУЁНАК

Касі, каса...

Касі, каса, пакуль раса...
Не я той сказ прыдумаў,
Але й мая ёсць паласа —
Пракос з зялёным шумам.

Ляжыць і мой жыцця пракос,
І не ў дакор дакоскі, —
Стараўся ж: каб не ўперакос
Было ўсё, а па-боску.

Ці быў сівец, ці асака,
Ці луг мурожнакрылы, —
Адно — не схібіла б рука,
Барод не нарабіла.

Не збэrsaць бы траву хапком
Да восеньскай атавы, —
Світанкам, з лёгкім халадком —
Не ў стому, а ў забаву! —
Касі, каса, пакуль жыву —
Паставу за паставай.
Касі і не ўступай траву
Другой касе на ўправу.

Касі, каса, пакуль раса.
І слухацьме начамі,
Што скажа, бо не знаю сам,
Пра ўсё травы маўчанне...

А што наўзамен?..

Усё на штодня ў Бога просім і просім:
«Дай, Божа», «Суцеш», «Ахіні», «Уратуй»... —
І ўсё наперад. Ці ўжо, як павялося,
Проста — «на боскую сірату»...

Дай, Божа...
І толькі спытацца не маем калі:
А што наўзамен мы Богу далі?..

Разлад

Ноч загасцілася,
І дзень ідзе здалёк.
А песня снілася —
Не майскі матылёк:

Аснова засварылася
На ўток,
Забылася
Крыніца на выток,
І рэха заблудзілася,
І ўбок
Сцяжынка збілася, —

І пацяжэў радок...

Рэцэпт

Каб знізіць ціск артэрыяльны,
Палату адвялі ўрачы,
Дзе рыфму ўважыць літаральна
Няма на чым.

Прызнацца, не зусім і дрыхну,
Хоць прытупеў ранейшы спрыт,
Але вось так — трапляе рыфма
На папяровы дэфіцыт...

Каб гэты лекавы нябытак
Закрэсліць між медычных спраў,
Сярожа-праўнук школьны сшытак
Па арыфметыцы прыслаў.

На ўсё, каб лікі перамножыць,
Падказку вокладка дае.
Як знаць: а раптам дапаможа
І хворы выправіць мае?

Цяпер, як толькі ціск даймае
І кропкі скачуць уваччу,
Рэцэпт матэматычны маю:
Табліцу множання вучу!

Без нас...

Усё, што ёсць ці было,
Найперш пачатак знайшло.

Калі ж пачатак прыходзіць,
З сабой і канец прыводзіць.

А з тым і загадку:
Час —
Як існасць —
Ці ёсць ён без нас?

Ці ён —
Без пачатку й канца —
Бясчассе
Ў бяссмерці кальца?..

Велічыні...

І які ў тым сакрэт,
І якая ў тым мэта:
І бясконцы сусвет,
І зямля як планета?
Хто бязмернае змерыў
І адмерыў драбочак?..

Хто душу мне даверыў
І з цікаўнасю сочыць?..

Цікаўная...

Спусцілася з неба сцяжынка —
Маўкліва чакае:
«Ці ты тут яшчэ не нажыўся?..»

— Жыву, — бо дарогу шукаю...

«Куды ж гэта?» — зноў падступае...

Цікаўная, бач ты, якая!..

На зіму...

Душа мая
азімая, —
пасею на зіму.
Дасць Бог, не вымаразь — і я
Сваё ў жніво вазьму.

Шырэй, рука!
Шчырэй, сяўня!
Зімней, азі-мая!..

Загадка і дар. Яно
Даецца жыццю няпрошана, —
Як лёс. Назаўжды. І адно:
Першае — і апошняе.

Табе — нябёс звеставанне:
Аднойчы, — і непаўторнае.
Астатняе ўсё прытворнае, —
І міма, міма кахання.

Над магілай...

Зіна, сястрыца,
Як табе сумна,
Як адзінока
Ў гэтым натоўпе магіл,
У гэтым тлумным
І выпадковым суседстве —
Без увагі: люб ты ці міл...
Ніхто не спытае: адкуль ты і хто ты.

Апошні прытулак твой гарадскі —
Такая шматлюдная адзінота
І незнаёмства на ўсе вякі...

Суцяшэнне

Шмат асвоіў дзялянак,
Ды і нерушных з гакам стаё, —
Покуль зоркі здзіўляюць
І пытанні мураш задае.

І свая, нібы зорка,
Неспазнаная покуль душа:
Шлях — у космас з падворка,
А ў хадзе — нібы крок мураша...

Што ж, блукай, ды вяртайся.
З небам згода, калі
Ёсць зямля для блукання ў запасе:
Тым вышэй, чым бліжэй да зямлі.

Калі ўважыў сустрэчны
І не адварнуўся сусед,
І жанчыне, як згадку аб нечым,
Кінеш позірк услед, —

Значыць, свет не сышоўся клінам,
Лёс не збэсціла звада хімер...

Значыць, Бог не пакінуў
І надзею дае наперад.

Шкадаванне

З усяго, як мяне не стане,
Застанецца адно шкадаванне:
Што пабачу за тым парогам —
Не змагу расказаць нічога.

А калі не пабачу нічога?
То не ўбачу й сябе самога,
І ніхто шкадаваць не стане
Аб зямным маім шкадаванні...

Тайна

Шэптам, позіркам,
Дружнай сям'ёй:
«Ну і што ён знайшоў у ёй?!»

Што знайшоў?
А ён не шукаў!..
Рот дарадчыкам не замыкаў...

Не ўнікаў:
ці загадка тут,
Ці выпадак, ці сон, ці чуд...

І адкуль яна ў сэрцы іскрыцца —
Невядомасці вечнай драбніца?

«Хай і вас яна, як і мяне,
Гэта тайна не абміне...»

У параўнанні...

Іншасветнае існаванне
Паўстае ў жывым параўнанні:
Што ў нябесных высі горы —
Да бяздонных глыбіняў норы,
Сну выявы — у вечным бяссонні,
І ні ўчора, ні заўтра, ні сёння...

Фота pxhere.com

ГУЛЬНІ

У жмуркі...

Мінуўшчыны попел
Памялом забыцця
Замытаем,
На ўсхопе
Скупога жыцця
Затыкаем
Надзённасці дзюргі, —
І безнадзейна гуляем
З будучыняй у жмуркі.

На абгонкі...

Лічы, ад першае пярэнькі
Імчымся з часам на абгонкі.
А час гулец не просты —
Свавольіцца з узростам:
Адстанеш — цяжка даганяць,
Абгоніш — з кім тады гуляць?..

У падкіднога...

У падкіднога гуляем з лёсам:
Я адбіваюся, ён падкідвае, —
Хто будзе ў дурнях? Каму быць «з носам»?
І што мы з вымя калоды выдаім?..

Ён знае ўсё, ён пазначыў карты,
Крывіцца ўсмешкаю паблажлівай.
А я, як закончаны дурань, упарта
Не гуляю, а рэжуся нажыва.

Я раз за разам калоду тасую
І зноў і зноў на ўдачу разлічваю.
Якія «крапы» лёс ні падсуне —
У перамогу веру міфічную.

Няхай падкідвае немагчымае —
Б'ю па карце краплёнай, бо знаю:
Такая гульня — без патуг на нічыйную:
Тут хто каго, — нічыіх не бывае!..

У сеціве...

Нібы гіпноз агульны —
Камп'ютарныя гульні:

Каму ў пекла,
Каму ў рай, —
Не кумекай,
А гуляй!

Хто ў мінёры,
Хто ў шпіёны,
Хто ў афішоры —
Па мільёны!..

Гуляюць у сустрэчы,
Гуляюць — у каханне, —
Нішто не запярэчыць
У зваблівым тумане:
Усё, як насамрэч. Але ж
Гульнёй дзяцей не завядзеш...

У хованкі...

Гуляем на свеце гэтым
У хованкі з іншым светам.
А ён, Той свет, не прызнаўся.
Што знае, дзе хто схавалася.

Ахоўнік

Віктар СУПРУНЧУК

На вуліцы сонца. Я заўсёды гляджу, якое надвор'е на вуліцы. Плывуць аблогі па небе цёмныя альбо сівыя. Вецер дзьме з якога боку. Выглядаю. Мяне цікавіць, якая тэмпература паветра на вуліцы. Я выходжу на ганак у адной майцы і слухаю, што адчувае маё цела ў гэты момант. Калі на вуліцы ўжо сонца, я не ў майцы. Нацягваю на сябе шведар, бо раптам нехта падыдзе. Пакуль нікога няма, я слухаю, як спяваюць птушкі. Назіраю. Унь кульгавая варона. Яна на працягу маіх чатырох гадоў тут, пад ліпаю, шукае ў сябе нешта пад пахамі. А што, яшчэ? Паназіраў за ёй, падумаў. Яшчэ раз паглядзеў, і пайшоў.

Насупраць мяне шмат дамоў. Усе яны шэрыя, панылыя. У людзей іншага жытла няма. І не будзе. Менавіта тут скончыцца іх жыццёвы шлях. Гэта спальны раён. Былыя рабочыя трактарнага, маторнага заводаў. У іх няма грошай на катэдзжы, на новыя кватэры. Можа, іх дзеці штось і дзесьці здабудуць. Тым больш, каго не спытаеш: дачка ў Амерыцы, сын ў Нямецчыне. Хто застанецца ў роднай, так доўгачаканай пасля заводскага інтэрната, кватэры? Навалач. Якой усё роўна, дзе быць і жыць...

Пачынаюць святлець вокны, машыны равуць. Я стаю і думаю пра тое, як засынае і абуджаецца жыццё, якое раптоўна для некага і нечакана спыняецца ў гэтую менавіта хвіліну. Як і нехта нараджаецца. Сумнае, аднак, гэта жыццё. Але і вельмі радаснае. Наш свет незвычайны, неабдымны і вышэйшы за ўсялякае разуменне. Напрыклад, маё. Хто яго стварыў? Хто мог прадугледзець тысячы, мільёны варыянтаў існавання і працягу рознага жыцця? Хто? Ніхто не здольны даць мне адказ на гэтае надзвычай, здавалася б, простае пытанне.

Ну, добра, я — просты ахоўнік. І што? Не лічу, што пасада вызначае стан чалавечай свядомасці і мудрасці. Аднак кожны чалавек здольны і можа думаць, меркаваць. Іншае: хто яго слухае? Гэта пакінем на сумленні таксама кожнага.

Прабачце, зрэздз узнікае ў маёй душы жаданне далучыцца да вялікай навукі — філасофіі. Як кажа адзін мой сябра, гэта першая прыкмета руху да свайго жыццёвага парога — старасці...

Пад маю нагу прытульваецца, здаецца, пад не заўважным ветрыкам, шэра-чырвоная рэштка кляновага лісця. Я выпрастаў нагу, цяжка кашляю і хачу сплюнуць тое, што ў мяне сабралася ў роце. Нейкі фізіялагічны акт, не зусім прыемны, але непазбежны для кожнага чалавека. Мяне стрымлівае нешта такое, што я атрымаў некалі даўно ад бацькоў ці больш далёкіх прашчुरаў, але яно ў маім розуме. Я дастаю з кішэні насоўку і акуратна прыхіляю яе да вуснаў. Заўсёды трэба сябе паважаць, нават застаючыся сам-насам. І ў гэты момант чую:

— Добрай раніцы!

— Добрай! — аўтаматычна гучаць мае словы, якія, здаецца, я не вымаўляў.

У нас невялікая пляцоўка, якая, мабыць, у шырынню крокаў сорок, а ў даўжыню дзесьці ўдвая большая. З краю

пляцоўкі высозная шатрыстая ліпа. Пад ёй лаўка ў цёмна-карычневым колеры. Драўляная. Вельмі зручная, каб на ёй сядзець. Асабліва, калі цвіце ліпа. Неве-рагодны пах, амаль поўная цішыня, якую зрэздз парушаюць машыны. Зрэшты, ад іх спакою няма нідзе. Цвіце ліпа. Чамусьці не лятаюць і не гудуць пчалы. Хоць звычайна іх прываблівае ліпавы пах. Я заўважыў іншае: часам падаюць на зямлю здохлыя пчалы. Адкуль яны дапялі да гэтых метраў голай асфальтоўкі? Я пра гэта часта думаю. Што яны хочучь знайсці на бруднай пустой латцы зямлі?..

Але пад ліпаю ўсё роўна моцна пахне яе кветкамі. Я стаю пад дрэвам і заплюшчуваю вочы, нават уяўляю, што п'ю напой з іх. Нібы ў дзяцінстве. Калі гатавала яго мама.

— Кх-кх...

Мае мары імгненна знікаюць, калі я расплюшчуваю вочы. Пад ганкам стаяць двое. Я іх аблічча добра ведаю. Мужчына і жанчына. Абодва ва ўзросце. Мужчына, як пыталнік. Сагнуты, рукі амаль да каленяў. Твар зарослы сівой шчэцю. Пад вачыма глыбокія, бы раўчукі, зморшчыны. На галаве брудная шапка з доўгім паламаным брыльём. Вочы нібы ў тумане. Святло з іх слабае, ліпіць.

Мужчына апрануты на дзіва няблага. На ім скуранка не новая і не старая, не запэцканая. Джынсы чыстыя, як толькі з крамы. Дый пантофлі не са сметніка, нават наваксаваны. У руках ёмістая торба з пустымі бутэлькамі, нейкімі аначамі. Зверху пагрызены ці надламаны бохан чорнага хлеба.

Мужчына глядзіць на мяне знізу, кхекае і маўчыць. Яго сяброўка трымае ў руках падпаленую цыгарэту, і непрыемны дым памалу паўзе ўгору. У яе цёмна-рудыя, вельмі густыя валасы, у буйных колцах, бы ў авечкі, вялікай шапкай аблямоўваюць вузенькі худы твар. Вусны падфарбаваны ў ярка-чырвоны колер. На бледным, амаль белым, бы вапна, твары яны быццам крывавая рана.

У яе блакітныя прыгожыя вочы, як бывае ў рыжых людзей. У іх, здавалася, бязмежны спакой і абьякавасць.

Яна таксама не ў жабрацкіх ануцах. Палітон — сумесь зялёнага з рудым. Як звычайна, джынсы. На нагах трошкі запэцканыя чаравічкі. Відаць зверху край бялых шкарпэтак. Нібыта адна са шматлікіх мінакоў, што мільгаюць па дарозе туды-сюды. Але вось запаліліся вочы, і ў іх бліснула нахабнасць, якую ледзь стрымлівала гаспадыня.

— Што? — я вымавіў са здзекам, і голас мой прагучаў нібы ў назіральніка ў турме. — Што патрэбна?

Мужчына ўздыхнуў, з-пад шчэці выявілася штось нахшталт усмешкі. Рудая жанчына ўзняла галаву і, пыхнуўшы цыгарэтным дымам, прахрыпела праз свае крывавы-мокрыя вусны:

— Калі можна, трошкі на хлеб...

— Вы яшчэ не даелі свой... — я пальцам тыцнуў у торбу.

— Ён ужо цвілы, — прасіпела жанчына. — Скажы, Янусь. Ці не праўда? Мы б да вас ніколі не падышлі б, калі б не праўда... Скажы, Янусь...

— Што праўда, то праўда, Гэлка, — ледзь чутна адгукнулася з барады.

Я не хацеў ім нічога даваць, бо што-дзень гэтыя істоты няўцямна блукалі перад маімі вачыма. За плотам кустоў бэзу, і гэтая рудая, пры сонечным святле і навідавоку мясцовага людю, які туды-сюды шпацыраваў з сваімі патрэбамі, сядзела без спадніцы. Мне тады хацелася ўхапіць ладны дубец і гнаць яе як далей. Гнаць ад нашай тэрыторыі, ад ліпы з яе неверагодным пахам. Зрэшты,

я ахоўнік гэтага месца. І ніхто не мае права рабіць тут сваю гнюснасць. Гэта тэрыторыя — дзе я назіраю. Мільгала ў падсвядомасці. Бо я атрымліваю грошы за парадак па ўсіх метрах плошчы ад ліпы і да вуліцы.

Мужчына стаяў, прыхіліўшыся да нашага высокага ганка. Яго худыя рукі з сінімі жыламі былі як засохлае бадылле. У рудой жанчыны галава была набакір. Недакурак слаба курэў у яе жаўтаватых, мабыць, ад тытуню пальцах. Яны маўчалі. Вельмі абьякава. Іх, вядома, не хвалявала ліпа, і тым больш пчалы, якія падалі на пляцоўку і паміралі.

Я намацаў у кішэні некалькі манет, якіх было дастаткова на бохан хлеба. Жанчына з надзеяй узіралася ў мяне. У яе нават варушыліся вусны. Раз-пораз перасмыкнуўся твар, па якім папаўзлі буйныя кроплі поту. Яе маленькая бруднаватая рука з паўсагнутымі пальцамі трымцела ў паветры.

— Дай... — прашаптала жанчына.

Я паклаў грошы ёй у далонь, і рыжыя Гэлка, незвычайна жвава ўхапіўшы за скуранку свайго сябра Януса, пацягнула яго за сабой. Яны памкнуліся ў бок крамы, нібы ўдзельнікі сусветнага марафону — з жаданнем выпіць выратавальную кроплю.

За маімі плячыма раўнула машына, і ў трох кроках ад ганку спыніўся чорны бліскучы «Мерсэдэс». У ім быў Казімір, адзін з гаспадароў нашай кампаніі, але не галоўны. Я звычайна яго сустракаў у калідоры. Ён казаў толькі слова «Так...» на маё «добрае дзень» і, нізка схіліўшы галаву, імкліва знікаў у калідоры. Учора быў не ў настроі. Прабурчэў, гледзячы на ліпу, пад якой ашываліся два паўп'яных дзядзі: «Турніце ў шыю!» Я змаўчаў, бо якое ў мяне на гэта права. Анікага. Турніце ў шыю! Вазьмі і турні!

Казімір паціснуў мне руку, нешта мармытнуў і знік у сваім кабінёце. Адтуль ён выходзіць толькі ў туалет. Агульную сталоўку, дзе абедуюць супрацоўнікі кампаніі, не наведвае. Я ніколі не бачыў, каб ён штось еў. Толькі глытае каву з апарата, які на тым тыдні прывезлі хлопцы з кампаніі «XXI век». Я ўчора напрыканцы дня пакаштаваў гэну каву: лепш буду ўжываць напоі з траў. Абы-што. Яму даспадобы — хай ласуецца.

Наогул, мне здаецца, ён небагі чалавек. Спакойны, рэдка лаецца. І ніхто яго не баіцца. А можа, гэта і не зусім добра. Адно зразумела: грошай у яго поўныя торбы. Толькі мне ад гэтага аніяк...

Дзень варушыцца, рознымі сваімі фарбамі гуляе, нібы кот, што залез пад лаўку пад ліпаю. Мяркую пра сёе-тое, нетаропка плывуць думкі, чапляюцца адна за адной. І ўсе марудныя, абьякавыя. Нібы мая мазгаўня спіць дагэтуль... Хоць на вуліцы даўно дзень. Які шпарка крочыць, нягледзячы на мае ваганні і развагі. Наогул не звяртаючы ўвагі ні на кога на гэтым свеце. Магутны рухавік працуе. Сапраўды, заўсёды рухавік, пра які марылі людзі. Яны не думалі, што гэты рухавік існуе ў іх пад нагамі. Ці думаў я? Смешна. Калі мне было пра гэта думаць? Мне трэба назіраць за наваколлем, каб, не дай Бог, якія галганы не пашкодзілі шыкоўны «Мерсэдэс» Казіміра.

— Добры дзень!

— Добры дзень! Вам хто патрэбен? Гэта я вас пытаюся, — я спыняю рашучага, пухлявага, з шырокім жаночым тварам дзецюка, які спрабуе імкліва ўвайсці ў наш будынак. Нават паспеў высунуць перад ім сваю правую нагу. Што рабіць, калі нехта цябе не чуе.

— Мне патрэбны Казімір, — кажа гэны хлапчыска. Яго вочы, здаецца, мяне праз імгненне прапаліць наскрозь. Ён ужо мяне ненавідзіць, хоць бачыць упершыню. Можа, у мяне такое ўражанне.

Я моўчкі адыходжу ўбок і паказваю, куды яму ісці. Позірк у гэтага малайца, нібы цалаванне бізуна аб мае плечы. Бач, нібы які міністр. Не спадабалася. У кожнага свая праца. Думаць, што хочаш,

але я сваю службу ведаю і грошы атрымліваю недарэмна.

Праз хвіліну я ўспамінаю, што Казімір выйшаў з будынка праз бакавыя дзверы. Яго няма ў кабінёце. Там толькі Алеся, дваццацігадовае дзяўчо, якая працуе ў кампаніі другі дзень. Яна адказвае за кадры. За якія кадры яна здольная адказваць? Маленькая, кволая, нібы верабейчык. Доўгія, бы лён, валасы, пшчотны тварык. Мабыць, напалову якога зялёныя вочы з залацістымі кропелькамі. Яна ішла зранку цішжом і так звычайна чырванела, нібы зрабіла штосьці не зусім добрае, агіднае. Ну зусім дзіця. Відаць, нечая пратэжэ. У гэтую кампанію проста за прыгожыя вочы на працу не возьмуць.

У калідоры пачуўся крык, потым грукат. Нейкая мітусня.

— Дзядзечка, дзедзечка!.. — лямантаваў дзіцячы голас. Адкуль гэта? Я выйшаў ў калідор. Лямант гучаў з кабінета Казіміра. Затрашчалі дзверы, і з іх выскачыў той хлапчыска, ускалмачаны, чырвоны. У руках трымаў маленькі кампутар — ноўтбук. За ім валачылася па падлозе Алеся, якая трымала мужчыну за калашыну. Гэта было відывішча!

У мяне перахапіла дыханне, ад здзіўлення не мог зварухнуць ніжною сківіцу. Не ведаў, што рабіць. Нібыта паралош ахапіў мае ногі і рукі.

Алеся крычала, а мужчына спрабаваў вызваліцца ад яе. Я стаяў і моўчкі назіраў за гэтым канцэртам. Урэшце ў маёй галаве спрацавалі нейкія кантакты ці вузельчыкі, і я, адчуваючы баязлівы халадок, рушыў насустрач вясёлай кампаніі.

— Што гэта? — спытаў я.

Мужчына маўчаў. Алеся крычала. І трымала яго за калашыну, лежачы на падлозе.

— Што гэта? — зноў спытаў я.

Алеся нарэшце выпусціла з рук калашыну і, яшчэ стоячы на карачках, прашаптала:

— Ён, ён... хацеў укарасці кампутар Казіміра Іванавіча...

— Вы, вы злодзей? — паўшэптаў выціснуў я з сябе.

— Які я злодзей?! — прасіпеў мужчына, спрабуючы вызваліць нагу ад Алесі. — Твой Казімір мне павінен грошы за працу. Хай аддасць, тады вярну кампутар. Адпусці нагу, змяя! — Ён паспрабаваў ляснуць сваёй здабычай Алесю па спіне. Гэтага толькі не хапала. Я вырашыў напамінаць мужчыне, што я, урэшце рэшт, знаходжуся тут не для мэблі альбо даведак. Я — ахоўнік, і мае службовыя абавязкі абараніць Алесю і выратаваць маёмасць Казіміра.

— Алеся, адыдзі ўбок! — загадаў я дзяўчыне. — А цяпер занясіце кампутар назад у кабінет.

— Ага, яшчэ што прыдумай, — засмяяўся мужчына, і нібы вецер падхапіў яго. Ён скокнуў, быццам вушасты заяц, і праз імгненне знік у канцы калідора. Я пачуў толькі, як ляснулі жалезныя дзверы. Мне не заставалася нічога іншага, як накіравацца наўздагон.

Пакуль я дапярэў да ганку, гэты галган быў ужо ля веснічак, збіраючыся пакінуць нашу тэрыторыю. За маёй спіной румзала Алеся і крычала, што я вінаваты, бо не затрымаў злодзея. Я — нікуды не варты ахоўнік і мяне даўно трэба звольніць з такой паважанай кампаніі. На яе крытыку я не рэагаваў. Што ты хочаш ад смаркатага дзяўчо? Трымала за калашыну дзядзьку — і гэтым ганаўцца. Другі дзень працуе і ўжо робіць заўвагі такому сталаму чалавеку, як я. Яна думае, што злодзей далёка ўцёк. Хай паспрабуе!

На мяне раптам нагарнуўся такі смех, што ажно закалаціліся рукі і ногі. Нездарма мой бацька любіў казаць: кінеш перад сабой наперад, дык заўсёды знойдзеш ззаду. Мудры быў мой бацька! Дакладна не помню, але штосьці такое ён гаварыў. І што вы думаеце?.. Мае астатнія грошы, якія я ахвяраваў уранні, былі недарэмныя.

Ахоўнік

«Заканчэнне.
Пачатак на стар. 6

Рыжая Гэлька са сваім сябруком Яну-сем адразу ля веснічак прыціснулі галгана з Казіміравым кампутарам да плота. Яны, мабыць, ашываліся, як заўсёды, ля нашага будынка з новай надзеяй на гуманітарную дапамогу ад мяне. І, канечне ж, не пралічыліся. З іх дапамогаю кампутар вярнуўся дахаты. Я ім аддзячыў шчыра. Спадзяючыся, што і Казімір мне таксама аддзячыць за адданую і гераічную службу. Нават Алеся была ўжо здольная адарыць мяне пацалункам, але дзіцячая ласка мне непатрэбна.

Дзень далей мінаў больш-менш спакойна. Пад ліпаю на лаўцы рэгулярна ўзнікалі новыя аматары адпачынку з рознымі напоямі. Доўга не затрымліваліся. Усё-ткі холад не цётка. Глынуў раз-другі пякучкі і пашыбаваў. Не той час, каб пад ліпаю атрымліваць асалоду ад паху яе кветак і спеву цягавітых пчолак. Аднак вось амаль у прыцемках, калі з суседняй крамы актыўна пасунуліся жаночыя постаці з цяжкімі торбамі, на лаўку прыладкаваўся вялізны боўдзіла, а, можа, не боўдзіла, з торбай, у якой была бачна жоўтая бутэлька з півам «Лідскае». Прысеў, наталіў раз-другі смагу і пачаў уважна глядзець некуды за далягляд. Што ён там бачыў, толькі яму вядома, але, мабыць, цікавае.

Я хвіліну якую паназіраў за чарговым госцем і вырашыў таксама падсілкавацца кубачкам гарбаты і бутэрбродам з кілбасой. Не надта смачнай, але ж есці хацелася. Страўнік рашуча патрабаваў свайго.

У нашым будынку ўжо засталася зусім мала людзей. У большасці працоўны дзень скончыўся, толькі ў мяне ён быў да ранку.

Не пайшла яшчэ дамоў Алеся, і быў на месцы другі заснавальнік кампаніі Славамір Антонавіч. Ён сёння чамусьці без машыны. З’явіўся трошкі пад мухай, нечым моцна задаволены. Ён нашмат старэйшы за Казіміра. Камлюкаваты, рэдка вітаецца. Мармытне часам што-небудзь і мінае. І сапраўды: хто яму ахоўнік? Ніхто. Сёння ёсць, заўтра няма. На адно месца знойдзе дваццаць такіх, як я. А мо і лепшых. Ён міма ідзе, звычайна глядзіць на мяне і нібыта не бачыць. Бачыць, усё ён бачыць. Былы падпалкоўнік і нампаліт вайскавай часткі. Я чуў плёткі, нібыта ён украў у сябра амаль чамадан даляраў, і пасля гэтага ўзнікла кампанія, у якой я маю гонар працаваць. У першы год нашага знаёмства ён лічыў мяне ледзь не папалечнікам і часам апавядаў пра былое жыццё. Пасля звальнення з войска Славамір Антонавіч прыладкаваўся ў расейскай Самары на штат памочніка дырэктара найбольшага гарадскога рынку. Па яго словах, гаспадар гэтага рынку ў месяц меў мільён даляраў наяўнымі. Ці здольны быў бедны падпалкоўнік утрымацца ад спакусы хоць вокам зірнуць на гэты мільён? Зразумела, не. Ён аднойчы не перадаў гаспадару паўчамадана, а сам даў лататы ў гасцінную, ласкавую Беларусь, дзе мяккія, памяркоўныя людзі, якія з павагай прынялі яго. Падпалкоўнік, аддана служыў Радзіме! Як гэта не дапамагчы вайскоўцу... Чамусьці ўсялякія махляры, што прыплываюць ад усходніх суседзяў, знаходзяць у нас прытулак і пачынаюць рабіць дурнямі тутэйшых. Але размова пра іншае... Праз дзень ягоных уцёкаў папалечнік, які атрымаў грошай на двухпакаёвую кватэру для дацкі за дапамогу рэквізіцыі паўчамадана даляраў, паведаміў, што магнат раптоўна сышоў з гэтага свету. Вось так. Пра гэта Славамір мне расказваў даўно, на возе-

ры, і калі быў нібы немаўля. Як бэля. Я пачуў і забыў. Мне не патрэбны чужыя таямніцы. Што я пачуў, тое і забыў. Але ж, мабыць, былы падпалкоўнік не забыў. Прачухаўся і, відаць, штось успомніў. З таго часу — як упершыню бачыць. Ну, і на здароўе! Мне да яго сакрэтаў, як да амерыканскіх ракет у Еўропе. Хай там рускія скачуць і плачуць, што ім НАТА хутка галовы скосіць. Спярша ў яго любімая фраза была: мы вас, дурных беларусаў, навучым жыць. Калі я пачуў яе на трэці раз, проста ўхапіў за каўнер і сказаў: «Ты, ванючы кацап, вялікадзяржаўнік, яшчэ калі пра гэта прамовіш, лыч перараблю справа налева...» Ён мне падзякаваў за выхаванне і з таго часу нібыта мяне не бачыць. Але ж я яго добра бачу. Лыч ад мяне верне. На здароўе...

Вось такія, браткі, справы. Даеў свае прысмакі, адчуў сябе асілкам. Што там на дварэ? Вызірнуў і ледзьве не зламаў трохногі столік, за якім вячэраў і абедаяў. На лаўцы пад ліпаю, шырака расхінуўшы рукі, нібы збіраючыся ўзляцець услед за варонамі, што даўно апанавалі дрэва, выпрастаўся боўдзіла.

Ляжыць, бы выкарчаванае старое дрэва, струхлелеа ў каранях. Цікавы момант, улічваючы, што праз гадзіну я павінен зачыніць вароты і забяспечыць поўны спакой на тэрыторыі кампаніі. Наўрад гэтае бярв’яно праз гадзіну зварухнецца з месца. І што мне тады рабіць? Можа, спяваць яму калыханку? Не, гэта ўжо нікуды не варта. Паглядзім на дрэва зблізку.

У будынку панавала ціхмень. Я пастаяў, паслухаў. Недзе на версе ляпнулі дзверы. Я прыкінуў: гэта Славамір альбо Алеся. У памяшканні больш нікога, здаецца, не было.

Бярв’яно ўладкавалася пад ліпаю, нібы ў сябе на канане перад тэлевізарам. Што ж, у кожнага свае магчымасці. Я нетаропка сышоў з ганка і марудна, крок за крокам, пасунуўся да ліпы.

Гэта быў малады конь, з якога яшчэ не выцягнула моц сучаснае жыццё. Ён, мабыць, адчуваў сябе ў раі, над ім калыхаліся аблогі. З усіх бакоў сядзелі прыгажуні, якія марылі падарыць яму шчасце. Ён знаходзіўся ў садзе Эдэма...

Я нахіліўся над лаўкаю і гукнуў так, як будзіла яго ў дзяцінстве маці: «Сыноч, аладкі на сталі!» Ніякай рэакцыі. Зноў узняў голас, але таксама была дарэмнай мая спроба вярнуць да пуцявін жыцця гэтага дзецюка.

Я ўзяў яго за нос і моцна сціснуў, пасля сваёю не зусім кволаю лапаю, мякка кажучы, паглядзіў па ўсім тым, дзе ёсць нос, вушы. Гэта, значыць, — пісу. Ніякай рэакцыі. Што ж, і так магчыма. Я наблізіў свой твар да ягонага. І мне здалася, што ён не дышае. Вось толькі гэтага мне не хапала. Я адразу ўявіў, што боўдзіла пад два метры, пад маёй ліпаю, не дай Божа нават думаць... Гэта жах.

І што, якое выйсце? У мяне пад дрэвам ляжыць асілак, які ўжо не здольны вымаіць «мама» Я пачухаў яму патыліцу, пацягнуў за руку. Не дышае. Прыхіліўся сваім носам да ягонага, смярдзючага, у дробных скуляўках. Не патыхае адтуль нічым.

Я азірнуўся па баках. Швэндаецца туды-сюды абьякавы люд. І парайца няма з кім. Зрэшты, у мяне ёсць тэлефон, які мне і дапаможа. Словам, ратуйся, як можаш!

Праз паўгадзіны я з радасцю сустракаў рознакаляровыя міліцыянцкі аўтамабілі, з якога выскачылі два жывыя хлопцы. Яны паштурхалі майго «нябожчыка», паштурхалі, а пасля адзін з іх выліў яму на галаву бутэльку вады. Спярша было чмыханне, выказванне незразумелых слоў, сэнс якіх не адпавядаў маёй жыццёвай філасофіі. Было

Фота pxhere.com

бачна, што актыўныя дзеянні міліцыянтаў вярнулі боўдзіла на зямлю, пад ліпу. І цяпер ён памкнуўся хутчэй пакінуць нашу прывабную лаўку. Што было далей, мяне ўжо не цікавіла. Час вярнуцца на сваё месца. Яшчэ трошкі, і, як кажуць, зачыняй сенцы.

Калі я зірнуў з будынка на пляцоўку, пад ліпаю на лаўцы ўжо нікога не было: ні міліцыянтаў, ні «нябожчыка». Мне адразу стала лягчэй на душы. Дзень мінаў спакойны, і неўзабаве можна будзе адпачываць, штосьці планавач на заўтра.

У канцы калідора прагудзеў Славамір Антонавіч, піснула Алеся. І зноў сціхла. У іх свае клопаты, у мяне свае. Пап’ю яшчэ гарбаты, пачытаю кніжку. Дарэчы, мне надта спадабаліся творы паўднёва-афрыканца, нашчадка бураў, Сміта. Ужо не першы ягоны раман чытаю, нібы п’ю сваю любімую гарбату з мяты, маліны і чорных парэчак. Такі напой — глытаеш і адчуваеш, як уся вясця істота памацнела, ачуныла ад стомы.

Дзень зусім схіліўся да скону, прыцемак паглынае будыніны, дрэвы. Людзі, цёмныя постаці, якія невыразна варушацца ў кісялі змроку, што рухаецца безупынна, не затрымліваючыся на ніякіх перашкодах. Я ўзіраюся праз акно на сваю тэрыторыю і ўжо не бачу прыхільнікаў адпачынку пад ліпаю, толькі зрэдку чую рэзкія гукі машын, якія сваім святлом раз-пораз перакрэсліваюць прастору.

Дзень мінуў, і дзякуй Богу. Неўзабаве я зачыну веснічкі, вароты і пад ліхаманкавае святло начнічка, бо наш вялікі спецыяліст па электрычнасці Міхал ніяк не наладзіць гэтую электрычнасць у будынку, і апынуся ў свеце Паўднёвай Афрыкі, дзе белыя і чорныя зрабілі ракіроўку: чорныя зверху, а белыя знізу. Гэта даўно вядома ўжо ўсім: дазволь хаму стаць панам.

Чытаць, наогул, карысна. Пачынаеш асэнсоўваць сваё жыццё. Мяркуеш пра будучыню, плануеш. Нешта атрымліваецца, а штосьці не. Я некалі чытаў, не помню якую кніжку, што ўсе мы ў Космасе, які гаспадар на зямлі. І ён накіроўвае нас і вырашае наш лёс. Мабыць, гэта і так. Аднак цікава піша пан Сміт. Няўжо ён сам так гуляў па Паўднёвай Афрыцы, што ведае і пра львоў, і пра малпаў, і пра неграў розных плямёнаў? Во чалавек, во дасціпны, каб мне хоць адным вокам зірнуць на гэну Паўднёвую Афрыку. Некалі мне апавядаў адзін чалавек, што там бандыт на бандыце і бандытам паганяе. Поўныя вуліцы чорных, і ўсе есці хочуць. Канечне, забяруць астатні грош... Што за дзіўныя энк? Можа, з вуліцы?..

Я паклаў кніжку ў шуфляду стала і пільна ўпяўся сваім слыхам у цішыню. Наш будынак нібыта засынаў пасля цяжкага працоўнага дня. Яшчэ вагаліся напружанне ў паветры, рэшта нервовых імпульсаў супрацоўнікаў. Аднак спакой пачынаў уладарыць ад першага да астатняга паверхаў. Я думаю, што будынак — гэта таксама жывая істота, у якой свой характар і разуменне насельнікаў: ён іх любіць альбо не. Зрэшты, гэта мая філасофія, якая нікому непатрэбна...

Зноў мне пачуўся энк ці крык. Я навастрыў вушы. Безумоўна, гэта не з вуліцы.

Я замкнуў дзверы ў будынак і нетаропка, уключыўшы ўсе свае псіхалагічныя і фізічныя магчымасці, рушыў па калідоры. Будынак адпачывае, ніхто мяне не трывожыць. Я нікога не баюся. Дарэчы, вось там кабінет Алесі. Чаму ў ім няма святла? Яна не выходзіла з будынка. Яна тут. І Славамір тут. Ягоны кабінет на другім паверсе.

Я амаль дайшоў да павароткі калідора, і заставаліся астатнія дзверы. Менавіта з-за іх нібыта піснула птушка. Я, не разважаючы, расхінуў дзверы. Дарэчы, ключы ад усіх кабінетаў у нас у шафцы, і іх мы замыкаем на ноч. Таму я ўпэўнена расчыніў дзверы і адразу ўключыў святло.

Злева ад увахода, на канапцы, сядзеў вогненна-чырвоны Славамір і трымаў на каленях Алесю, якая, нібы птушка, спрабавала вызваліцца з кіпцюроў драпежніка. Так мне здалася. Таму што я пачуў выразны шэпт: «Калі ласка, адпусціце... Адпусціце...»

У гэты момант я не разважаў. У маёй галаве яшчэ заставалася памяць аб энку, які я пачуў некалькі хвілін таму. Роздум не спрацаваў. Падзейнічалі мае ўяўленні пра жыццё, свет, якія ўва мне выхавалі бацькі. Хоць гэта было так даўно. Але іхнія ўрокі я зацвердзіў назаўсёды. Адзін з іх — нельга здэкавацца з жанчыны.

Не вагаючыся, я з размаху ўляпіў Славаміру поўху, гук ад якой, здалася, узрушыў цішыню нашага будынка. Алеся саскочыла з каленяў мужчыны і імгненна знікла з пакоя.

Славамір уздыхнуў, паварушыў сківіцай і, не глядзячы на мяне, таксама выйшаў. Вельмі хутка двойчы ляпнулі дзверы на выхадзе. І я застаўся нарэшце адзін. Мне было непрыемна, гідка, і яшчэ такое адчуванне, нібы захварэў. Было някавата, сумна. Хоць і незразумела, чаму. Потым я зразумеў.

На наступнае маё дзяжурства, недзе пад абед, у мой пакойчык зайшла Алеся. Яе доўгія ільняныя валасы надзвычай прыгожа ляжалі на вузкіх плячах. Яна вельмі адрознівалася ад той, што я бачыў астатні раз. Падфарбаваныя вусны, павекі. На нагах дарагія пантофлі, і на руках амаль на кожным тоненькім пальчыку па залатым пярсцёнку. У вушах завушніцы з дыямантамі. Божа, так хутка, падумаў я.

— Шаноўны Кастусь Восіпавіч, кіраўніцтва кампаніі прапануе Вам звольніцца. Кантракт з Вамі не будзе падпісаны, — яна вымавіла ўсе гэтыя словы і зрабілася чырвонай мацней, чым тады Славамір.

З яе вачэй выкаціліся слёзы, якія пакінулі на маленькім, амаль дзіцячым, тварыку пісягі. Вейкі трымцелі. У яе дрыжэлі худзенькія з сінімі, здаецца, бяскроўнымі, пражылкамі рукі. Яна аддала мне нейкую паперыну, якую я скамячыў і выкінуў у сметніцу.

Я выйшаў на ганак. На лаўцы пад ліпаю чамусьці нікога не было. Нават Януса з яго рыжай сяброўкай. Залапатаў дождж, марудны і пануры.

Нічога, жыццё — гэта неверагодны цуд. Я ганарліва ўзняў галаву і рушыў далей у будучыню...

Час персеідаў

Аляксей БЕЛЫ

Што прыдаў — тое і цяну!
Ні ў клуб не йду, ні на месу...
Прывучу цябе да агню
І да лесу.
Пошум хвоек, што на грудку,
Спевы птушак паміж чароту.
Бродам прайдзем раку,
Ля чужога прысядзем плота.

Потым — поле і сенажаць.
Ў лесніка разжывемся хлебам.
Што далей — ці варта казаць...
А не варта — то і не трэба!

Час персеідаў¹

Ты ізноў гэтым вечарам нібы ўваскрэс,
Не патрэбна тут сёння гітара...
Кучаравіцца сонца, хаваецца ў лес,
Апякае яго, бы пажарам.

Застаецца чакаць толькі новага дня,
Калі светлы туман засцэлецца.
...З хаты выплыла, выслізнула цішыня
І плыве над аселіцай.

...У руцэ клямку веснічак хісткіх пагрэй.
Зоркі з неба ляцяць, быццам кулі.
...А жанчына застыла ў праёме дзвярэй
У мужчынскай кашулі.

Цені ад дрэваў не маюць вагі.
Кветкі ўсыпалі рэк берагі.
Ціша. Яшчэ не цямрэча.
Вось яна, наша сустрэча!..
Першы ты раз тут ці, можа, другі...
Лёгка крані Яе плечы.
Сёння ты тут анік не дарма...
Пах спелых траў зноў атруціць.
Зрэшты, і неспадзяванкі няма —
Нас уратуюць пачуцці!

З эмоцыямі дзень твой альбо без,
Ты ўсё адно жывеш як апантаны...
Здзіўляешся, як вар'яцее бэз,
Як «свечкі» упрыгожваюць каштаны.

І што ж, што раптам напаткае звер,
Няведама, каму там будзе горай...
Ўсё лепшае на выдыху цяпер,
І часу трэба так няшмат на зборы!

...Ужо хапае ўсяго-ўсяго,
Сышлі ў нябыт бастон,
крымлен і «пыжыкі».
І ты ішчаслівы. Нават больш таго,
Калі знянацку нападаюць дрыжыкі...

Вось і праўда — ісіціна ў віне,
Можа ўсё таму, што мы старэем?..
Акцяг да скалаў прыгарне
Дошкі, ілюпкі, такелаж і рэі.

...У нябёсах зноў то сіль, то бель —
Добра бачыш, седзячы на лаўцы.
Ну, а твой цяпер дзе карабель —
Пэўна, ўжо даўно на пераплаўцы.

Так (заўважна!) праятаюць дні,
Стогнуць, бы рэйкі пад трамваем...
Пкнуча удаlech жоўтыя агні.

Вобмацкам шукаеш цішыні,
Подых яе блізка адчуваеш.

Да чужых ужо болей не цягнешся спраў,
І ніхто за цябе ўжо не моліцца.
Колькі рознага ты ў сябе ўвабраў,
А чамусьці лягчэй не становіцца.
Пасумуй ля ракі, пагартай успаміны,
Каб жыццё не застала знянацку.
...А палёту вучыцца найлепш у юнацтве,
Ты ж, пачаўшы ў дзяцінстве,
пасля ўсё закінуй.

Яшчэ ў лузе аніякіх кветак,
І поўня не як хочам. Не такая.
Ці варта нам знаёміцца да лета,
Давай з табой пакуль што пачакаем...
...Ты ўжо даўно, як большасць, сухапутны,
Хоць трошчак валодаеш вяслом.
Анёл над хатай праяціць нячутна,
Але нікога не кране крылом.
...Сплаці пазыкі і падатак мытны,
Стань вольным, як каліна ля ракі...
То не анёл — анёл амаль блакітны.
Ну а ў бацяна колер не такі!

Прымяшаўся да лёгкага суму
Пах напояў і дым цыгарэтны.
Вось і мы развучыліся думаць.
Мо таму, што ізноў будзе лета!

Песня з плачам —
усё ў нас спялося,
Нецяглівае
з шляхетнаю гжэчнасцю...
І хацеў бы, ды не адбылося —
Не дамовіўся з Вечнасцю.

Узгадкі з былых часоў,
Яны — нібыта адхланне...
Да шоўку яе валасоў
Прымешваецца дыханне.

Там ластаўкі і стрыжы,
І на падлозе аўчына...
І чым (не сёння!) скажы,
Атруціць цябе жанчына?

А можа, будзе інакш, —
Не траць шмат часу на зборы...
Падасць табе добры знак
І ад бяды зааворыць.

Лётам думкі, нібы ад прычала.
Ежа ў кайстры і трошкі гарэлкі...
Сакавік! І зялёнага мала,
Ну, хіба толькі сосны ды елкі.

Сок збіраем. Пакуль што не позна,
І ў гэтым мы без забыцця.
Амяла — бы птушыныя гнёзды,
А бяроз пазбаўляе жыцця!

І пасля паўвар'яцкай залевай —
Бач, аднекуль здалёк прыляцела,
Разарваныя бураю дрэвы
Дэманструюць нам белае цела.

...Лес пакуль мае выгляд сірочы.
Але тут ты! Была ні была...
Можа, хтосьці прыроду сурочыў? —
Пачакаем цяпла...

Недзе душа адляцела,
Знікла. Бадай, да рання.
Ноч прыхавала жаночае цела,
Але не адчуванні.

...Моўчкі стаіш на ганку,
Дым цыгарэтны смакуеш.

Фота Georgi LICOVSKI

Колькі яшчэ да ранку? —
Скажучь, ды не пачуеш...

Хай не на ўзроўні адкрыцця,
Але ж хочацца цяпла і згоды...
Дрэвы — сведкі нашага жыцця, —
Мы з прыродаю адной пароды.

Год за годам з ёй, бы спарышы,
Пад адным мы табарымся небам.
А ў прыроды — вер —
не менш душы,
І таму псаваць яе не трэба!

Па матывах паездак у Чарнобыльскую зону

Лісце ўвосень тут ляціць са званам,
Бы ўсюды. Кветкі ля парога.
Вочы самасёлак, як з іконы,
А хацін заселеных нямнога.

Ехаць ім нікуды неахвота, —
Гэта іх выпрабаванне лёсам...
У пустым жытле —
паперкі й фоты,
Ля хлява ўраслі ў траву калёсы.

Дзікі вінаград — нібы каралі,
Сцежкі пагубілі тут напрамак.
А шалёўку з столі паздзіралі,
І падлогу выдралі таксама.

Тут ядловец. Не раслі ў іх туі,
Кроп, гарчыца —
што датычыць спецый.
У траве дазіметр лямантуе,
А кароўка ля жытла пасеца...

Крыж ніхто не правіць на ўзгорку,
Хто сюды паедзе з гарадоў?
Уначы яшчэ тут свецяць зоркі,
Пэўна, з тых,
што згаслі сто гадоў...

Праходзіць дзень,
Я ліст зрываю
З календара
Ўчарашніх дрэў.

Лявон Валасюк

Не гуляць (так даўно ўжо было!) у лато,
Не рыпець партупеяй і хромам.
Іне ставіць пытанняў «чаму?» і «нашто?» —
Насалоджвацца водарам стомы.
Аддзяляць ад пахучага зерня асцё,
Верыць: час твой таксама настане...
І сваё (не заўсёды ўсё добра) жыццё
Не атручваць каханнем.

Не зменіш ні парадак, ні натуру,
Як мінімум, паўсутак да начлегу...
Акацыі рвуць вопратку і скуру,
Карчы шытыны замінаюць бегу.

Зноў нехта будзе вельмі вінаватым,
Бо сёння нарматыў здаваць пара...
Бяжым па пералеску з аўтаматам,
Упарты і зацята, без «ура».

Ляцяць насустрач дрэвы і паветра...
Ці ўсім па сілах дваццаць кіламетраў?

Так цяжка прызвычаіцца да лета,
Яно — нібыта экзатычны востраў...
А ты? — Ты, пэўна, з іншае планеты,
Таму, відаць, з табою так няпроста.

...Ну вось і тут амаль не разумеюць,
Нібы ў студзень кінуты ў раку.
А пальцы на плячы яе нямеюць,
Пакуль не пакладзе на іх руку.

Няпроста ўсё ж бывае аднаму,
Скажы што-небудзь. Толькі не маўчы!..
А вецер пахне соллю не таму,
Што мора. Соль жа на тваім плячы!

А ўсё амаль што так, як ты хацела,
Пакуль хапае моцы і азарту.
Пакуль трымценне і душы і цела,
А гэта шмат чаго на свеце варта.

...Зірні, расцяўшы вочы, у ваконца:
Вясна ідзе. А потым лета будзе!
Зачэпіцца за стан жаночы сонца,
І свежы вецер вуснаў не астудзіць!

Палессе

Тут спяваюць і ўзімку птахі,
І, тым больш, спяваюць напрудвесні.
Чонга, рэмеж... Нават чарапахі —
Гэта наша любімае Палессе.

Арабіны пругкія маністы,
Кветкі залатыя на азёрах.
Любавацца ішчуркай залацістай,
Што жыве пры рэках у пячорах.

Ворыва, нібыта хлеба скібы,
Мазалі на стомленых руках.
І ўдосталь (плёхаецца!) рыбы
Нават у закінутых стаўках.

Па дарозе з Брэста

Гамана і дзіцячы смех,
Сёння гэта тут не дарма...
Паўз вагоны курыцца снег,
Значыць, зноўку прыйшла Зіма!

За акном — глядзі — буралом,
Памяць ветру, дажджу і грому.
Пасядзелі ўжо за сталом,
І, напэўна, пара дадому.

Хвойкі ў пыле, бы спарышы,
І маленькіх купінак кропкі.
І такі спакой у душы...
Дык жыві. І каб — нетаропка!

¹ Персеіды — метэорны паток, які штогод з'яўляецца ў жніўні з боку сузор'я Персея.

Фата-маргана

Анатолий САНАЦЕНКА

Грыша Савельеў быў памаўзлівым дзіцем. Да гэтага часу памятаю (а прайшло ўжо трыццаць гадоў) свіст папругі, якой у выхаваўчых мэтах карыстаўся яго бацька, — кіроўца-дальнабойнік, змрочны, каротканогі мужчына з вечным пахам мазуту, якім набрыняла яго рыпучая скураная куртка.

Сям’я Грышы жыла над намі, дом быў панэльны, сцены, пліты перакрыцця — тонкія, як папера. Гукі ўваходзілі ў кватэру насуперак нашым жаданням. Можна сказаць, Савельевы жылі разам з намі, як і тыя шустрыя рудыя прусакі, што і ў будні, і ў святы прыбегалі да нас — ад іх. І наслухаліся мы ўскага. І сталі міжвольнымі сведкамі іх хатніх драм і камедый, галоўным героем якіх нязменна быў, вядома, сябар майго дзяцінства — Грышка.

Думаю, што менавіта тады, вымушана праслухоўваючы майстар-клас яго бацькі па абсцэннай лексіцы, і зацікавіўся я прафесійнай філалогіяй і стаў яе вывучаць, што вызначыла маю долю, стала маім лёсам...

Але гэта было потым. Пакуль жа я быў дзіцем і — сведкам жыцця Грышы Савельева. Думаецца, дзяцінства Грышы было шэрым, сумным часам (калі не лічыць, вядома, скандалы, перыядычны мардабой і крыкі бацькоў), без усялякага, так бы мовіць, боства і натхнення. Пасрэднае такое савецкае дзяцінства, якое Грышка прыхарошваў сабе рознымі выдумкамі і байкамі. Часамі — даволі небяспечнымі, паколькі ў сваіх «фантазізмах» мой юны сябар быў зусім нястрымным. Зусім.

Не раз, не раз лупцавалі яго за рознакаліберныя выдумкі. Памятаю, як падлеткам, гадоў у дванаццаць, цягнуў я яго — ён у той час шморгаў разбітым носам і пускаў чырвоныя бурбалкі — з двара ў наш пад’езд. І як ён, трымаючыся за маё плячо, паказваў у цэму вуліцы непрыстойную канфігурацыю з пальцаў і, спатыкаючыся ў словах, ледзьве варушачы азызлым языком і разбітымі вуснамі, пагрозліва казаў камусьці: «У-у-у! Вы яшчэ пра мяне даведаецеся!» (У той раз яму дасталося за ілжывае паведамленне аб любоўнай сувязі нашых суседзяў).

Бацька Грышкі, ведаючы яго звычкі, у гэты дваравы выхаваўчы працэс — да пары да часу — не ўмешваўся. «Заслужыў!» — казаў ён у такіх выпадках і падліваў сабе «беленькай».

Іншым разам вялікаўзроставы «адарві-кату-хвост», мачо Мцэнскага, гэта значыць — нашага, павета, лідэр раённай групойкі, вельмі хутка туп-туп-

тупаў у сваіх скінхэдаўскіх берах па ўсім праспекце Леніна за Грышкам (які між тым уцякаў нашмат лепш за зайца), — з хрыплым лямантам: «Павешу, курва!..». А таксама — з яшчэ такімі ж фразеалагічнымі абаротамі — устойлівымі, не зусім устойлівымі і — прыдуманымі ім на хаду, якія немагчыма, немагчыма прывесці тут...

Аказалася, Грышка, ад нямачаго рабіць, распавёў у цеснай, як пяцля, кампаніі аб тым, што наш мачо і без пяці хвілін «аўтарытэт», так бы мовіць, нетрадыцыйна арыентаваны. Не ведаю, як майго сябра Грышку тады не прыбілі. Здавалася, ён як ніколі быў блізкі да гэтага... Праўда, пагаворвалі, што Савельеў-старэйшы, змрочны каржакаваты мужчына з пахам мазуту, і сам быў у юнацтве той яшчэ мэн. Маўляў, засталіся «сувязі»; ён нібыта выйшаў на самы «зладзейскі» верх; адкупіўся, дамовіўся, ці што іншае...

Мне — асабіста — гэта невядома. Памятаю толькі, што пасля той гісторыі Грышка доўга нікому не трапляўся на вочы... А з’явіўшыся, «даверна» распавёў мне, што быў выкрадзены іншапланецянамі і ўвесь гэты час правёў на іх караблі.

Вось так! Былі яшчэ і іншыя падобныя байкі: пра часавую шчыліну, у якую ён, нібыта, выпадкова праваліўся; пра тое, як на рыбалцы на возеры перад ім раптоўна паўстаў град Кіцэж мясцовай вытворчасці (плод савецкага выхавання Грышкі) — і званы звінелі, вітаючы Грышку...

Вось і яшчэ адзін успамін з тых гадоў: раён абкладзены, за 13-гадовым Грышкам палое ўся мясцовая міліцыя на чале з мясістым, чырванашкокім падпалкоўнікам — крыклівым Пятром Іванавічам, — каб «дапытаць з прыхільнасцю»: ці не

ім, выпадкова, было пакладзена на рэйкі мясцовай чыгункі (накірунку СССР — камунізм) каля кілаграма цвікоў-«сотак»? Ім, ім. І — не выпадкова. Пра гэта я даведаўся шмат пазней — ад самога Грышы.

А тады яго не знайшлі — адседзеўся ў бабулі ў вёсцы і, як ні ў чым ні бывала, заявіўся першага верасня — проста ў школу...

Выразна памятаю, што часам мне і самому хацелася, так бы мовіць, уласнымі рукамі... не зважаючы на асобы... прыкласціся. Добра так прыкласціся, шчыра... Бо мой дваровы сябар часам быў сапраўды занадта невыносным чалавекам. Не-выно-сным!

Не раз і не два, з ягонай ласкі, мне даводзілася не толькі апраўдвацца, але і — адмахвацца ад дваровай шпаны; мець цяжкія, як чыгун, гутаркі з бацькамі і настаўнікамі... Прычым у кожным з гэтых выпадкаў я быў зусім ні пры чым...

Так вась і прайшло дзяцінства нашага Грышкі. Якога — на пятнаццатым годзе легендарнага цяпер ужо яго жыцця — на вуліцы пачалі праводзіць грубаватай прымаўкай: «Грышка, ні дна табе, ні пакрышкі»... І няма нічога дзіўнага ў тым, што вырас ён выдатным выдумшчыкам, высакласным фантазёрам. Хоць некаторыя, асабліва крыўдлівыя, называлі яго прайдзісветам і брахуном.

Яго любілі дзяўчаты і не любілі міліцыянты. Дзяўчаты, выяўляючы на сабе (не адразу, не адразу!), на сваіх цудоўных вушках, чарговую порцыю спагечі, яму даравалі (быў час дэфіцытаў: як на спагечі, так і на «арыгінальных» людзей).

Міліцыянты — не, не любілі яго, мякка кажучы. І — зусім, зусім не выбачалі. Не маглі яны, міліцыянты, даваць «Рыгору

Міхайлавічу» таго, што — перыядычна — ім даводзілася шукаць неіснуючыя трупы (змяняючы голас, ён тэлефанаваў у пастарунак з вулічнага тэлефона). Ці — «размініраваць» падазроныя скруткі, якія ён (як яны небеспадстаўна падазравалі) — пакідаў то там, то сям: на вакзалах, у парках, у дзяржаўных савецкіх установах...

Вось толькі некаторыя факты... Два ці тры разы ў тэатры драмы і камедыі спынялі спектакль, каб правесці папярковы пакет, перацяты аборкай, які драматычна і ўрачыста ляжыць на першым шэрагу, з надпісам (выразаныя з газеты «Правда» друкаваныя літары): «Бомба (напісанаму — верыць!)»... Бясконцае мноства разоў эвакуіравалі школы і розныя канторы...

Асаблівае яго дасягненне — эвакуацыя ўсяго гарвыканкама, пад нецэнзурную лаянку (філалогія, спадары, філалогія!) яго старшыні. Які, як распавядалі потым, у той час намерыўся добраўняка выпіць і закусіць — у сваім пакоі, што быў ззаду кабінета (адзначаючы свой «фінансавы» ўчынак, які «прадбачліва» мае асобны артыкул у крымінальным кодэксе)...

У той дзень у калідоры гарвыканкама быў знойдзены скрутак з ганарлівым «газетным» надпісам «Бомба для камуністаў». І хоць усім было ўжо зразумела, што ніякай бомбы там няма, што гэта, мабыць, зноў Грыша дурэе, — адпаведныя службы ўсё ж такі вырашылі папрасіць усіх пакінуць будынак. Ад граху і камунізму далей.

Аднак за руку Грышку так і не схапілі. Ні разу! А сам ён, зразумела, не прызнаваўся.

У васьмнаццаць гадоў у яго хадзе і звычках здарыліся драматычныя змены: скочыў з другога паверха з парасонам (ужо не памятаю, што ён там разыгрываў), сур’ёзна пашкодзіў ногі... Стаў хадзіць «качкай», у раскірачку. А ўсім распавядаў, што гэта ён скокнуў з парашутам — з самалёта ДТСААФ, — але парашут не раскрыўся; давалося, маўляў, прызямляцца на ногі.

Пасля гэтага выпадку ён неяк прыціх на час... Гэта значыць — нікога не мініраваў.

Потым я паехаў вучыцца ў іншы горад. Даходзілі адрывістыя чуткі пра новыя штукарствы Грышкі... У большасці яны былі звязаны з жаночым полам. Быццам бы, знаёмячыся з дзяўчатамі, ён прадстаўляўся ім то агентам заходніх спецслужбаў (а ўжо быў час «перабудовы»), то — афіцэрам мясцовых, такіх жа. «Вербаваў» іх. З дапамогай Венеры, Афродыты і іншых язычніцкіх багоў. У выніку дзесьці здараліся дзеці, дзесьці — абарты...

Прайшло некалькі гадоў. Я вярнуўся ў мой горад, знаёмы да слёз (прычым слёз рознага кшталту, у асноўным, — ад смеху). Грыша таксама яшчэ быў тут. Ён ужо дасягнуў новага ўзроўню ў сваіх выдумках і «пераўвасабленнях». Заняўся «бізнэсам» (а час, паўтараем, ужо быў іншы, «перабудовачны»). Кажуць, ён браў тавар на рэалізацыю — і не вяртаў. Ні тавару, ні грошай. Закрываў фірму — і бывай!.. Тое ж самае — з банкаўскімі крэдытамі і з пазычанымі яму грашыма...

Яго лавілі, вывозілі ў лес; «я пажартаваў, пажартаваў» — звычайна запэўніваў Грыша і толькі пасля гэтага вяртаў — «тое, што засталося». А потым — зноў браў, зноў закрываў і адкрываў свае фірмы, прыкідваючыся то банкрутам, то птушкай-фенікам мясцовага бізнэсу...

Доўгатак, вядома, працягвацца не магло. Яго — ці пасадылі б, ці — сапраўды — прыстукнулі бдзе-небудзь, бо часы наступілі жорсткія. Нежартоўныя часы! Мабыць, таму Грыша і задумаў свае апошнія ўцёкі, сваё апошняе знікненне. Распавядаюць, ён адкрыў — на пашпарты розных людзей — адразу некалькі прыватных прадпрыемстваў, набраў крэдытаў, тавараў... Як ніколі шмат. І — знік.

У яго пакоі была знойдзена няўцяямная запіска: «Я сыходжу... у іншы, лепшы свет... Просьба — не шукаць... Яшчэ сустрэнемся!..»

Для мяне дагэтуль застаецца загадкай, як ён здолеў пракруціць гэты свой апошні фокус, гэты фарс... Не думаць жа, насамрэч, што ён сапраўды здолеў знікнуць, сыйсці ў адзін з уяўных, мройных светаў... І што гэта значыць — «я сыходжу»; і чаму нельга шукаць; і калі і дзе сустрэнемся — незразумела...

Вышук усё ж быў абвешчаны. Але нічога добрага ён не даў. Праз два тыдні ў рацэ вылавілі тапельца падобных параметраў; усе чамусьці вырашылі, што гэта і ёсць наш няшчасны Грыша...

Ад тых падзей прайшло ўжо дваццаць гадоў. Але да гэтага часу яшчэ трапляюцца мне людзі (ім я давяраю), якія распавядаюць: нібыта бачылі яго — ладна ўжо пастарэлага і пакоцанага лёсам — у розных месцах. Хтосьці — у Аўстраліі, хтосьці — у Ізраілі, хтосьці — у Нямеччыне; у Польшчы, Нарвегіі, Галандыі...

Бачаць яго час ад часу і ў Тамбоўскай вобласці, і ў Казахстане, і ва Украіне... Быццам бы хтосьці нават размаўляў з ім, задаваў пытанні...

Чорт каб раздзяры, Грыша, гэта ты?!

Фота pxfhere.com

Наймільны хлус Бэрнард Шоў

Арсень ЗАМАСЦЬЯНАЎ

170 гадоў таму назад у Дубліне нарадзіўся Джордж Бэрнард Шоў (George Bernard Shaw; 26 ліпеня 1856—2 лістапада 1950) — ангельскі пісьменнік, адзін з найбуйнейшых прадстаўнікоў «новай драмы», рэфарматар тэатральнага мастацтва, лаўрэат Нобелеўскай прэміі.

Нейкія іншыя азначэнні залішнія: ён такі адзін.

Сын алкаголіка

«Мільны хлус» — менавіта так называлася вядомая п’еса Джэрома Кіліці пра каханне Бэрнарда Шоў і актрысы Стэллы Патрык Кэмпбэлл. Але рэч не толькі ў яго любоўнай гісторыі. Акцёрам ён заставаўся ва ўсіх сваіх праявах — і, перш за ўсё, як драматург і мысляр, які пабіў усе рэкорды па цытатах у зборніках афарызмаў і жартаў. Яго парадоксы лічацца вярышніым знакамитага ангельскага гумару, але без іх не абыходзяцца ні немцы, ні іспанцы, ні французы. Саркастычная манера Шоў паўплывала на ўсіх. Нават на тых, хто пра гэта не падазрае.

Прывядзем толькі адзін са шматлікіх прыкладаў: «У наш час тыя, хто выконвае самую цяжкую працу, аплачваюцца ніжэй за ўсё; у тых, чыя праца лягчэй, і ўзнагарода павольней. Аднак найбольш атрымліваюць тыя, хто нічога не робяць». Гэта ж пра нас, сябры!

Што да паходжання Шоў — распаўсюду адзін стары анекдот.

— Вы і ёсць той самы знакаміты гумарыст? А гэта праўда, што ваш бацька быў краўцом?

— Праўда.

— Дык чаму вы не сталі краўцом?

— Цяжка сказаць. Прызвание, а можа быць, проста капрыз. Ну вось, напрыклад, ваш бацька, калі не памыляюся, быў джэнтльменам?

— Вядома.

— Дык чаму ж вы ім не сталі?

Бацька знакамитага драматурга быў не проста краўцом, а ірландцам. Гэта таксама шмат тлумачыла свабодалюбную натуру Шоў, які не меў ніякага дачынення да крывадушных устаноў віктарыянскага грамадства. Зрэшты, яго бацька, насамрэч, быў дастаткова прадпры-

Бэрнард Шоў, 1879 год

мальным, але пры гэтым пакутаваў на алкагалізм. Словам, амбіцыйнаму Шоў даводзілася разлічваць толькі на сябе.

Раманіст і рэцэнзент

Зарабляючы на жыццё ў тэлефоннай кампаніі, Шоў пісаў раманы. Яны нават выходзілі ў свет, але ні славы, ні прыкметнага заробку аўтару не прыносілі. Затое ён меў поспех як музычны крытык газеты «Стар» — не заўсёды справядлівы, нярэдка занадта з’едлівы, але які вядучна валодаў пяром.

Ён паабяцаў сабе стаць знакамітым — і кожны дзень акуратна пісаў не менш за пяць старонак. Потым удзельнічаў у стварэнні Фабіянскага таварыства, арганізацыі, з якой пасля ўзнікла лейбарысцкая — сацыялістычная — партыя Англіі. Шоў успрымалі як выдатнага палеміста і аднаго з лепшых палітычных выступоўцаў Брытаніі. Для многіх ён у тых гады стаў сімвалам нецярпімага радыкалізму.

Інтэлектуальны тэатр

У тэатр ён прыйшоў позна. Першую сваю п’есу — «Дамы ўдаўца» — убачыў на сцэне ў 36 гадоў. Яна не атрымала ажыятажнага поспеху, але за ёй рушылі ўслед новыя пастаноўкі. І некаторыя з іх перакулілі брытанскія адносіны да тэатра. Напрыклад, «Прафесія місіс Уорэн», у якой сумленна дзяўчына з жахам даведваецца, што яе маці жыве за кошт публічных дамоў. Гэтую п’есу забараніла цензура. Ці «Цэзар і Клеопатра» — трагікамічны аповед пра платанічнае каханне старога рымскага палітыка і бесшабашнай егіпецкай царыцы. Гісторыя, прасякнутая найтанчэйшай іроніяй.

Паводле яго п’ес было відавочна: Шоў ненавідзіць капіталістаў, пуритан, крывадушнікаў. Адзін з яго любімых прыёмаў — адкрыты фінал. Шоў не любіў даваць канчатковых адказаў, яго любімы знак у фінале п’есы — шматкроп’е.

Мільны хлус, ён і сам віртуозна ўмеў паказваць двудушнасць сучаснікаў, якія ўсё жыццё толькі мяняюць маскі, за якімі хаваецца іх сапраўдны твар. Мабыць, гэта галоўная тэма Шоў.

Ён стварыў свой тэатр — інтэлектуальны, часам — бессюжэтны. Але ў кожным слове і жэсце яго герояў можна прасачыць унутраны сэнс, электрычную напругу. Для тэатра Шоў спатрэбіліся і акцёры новага кшталту — і яны знайшліся. І ў Англіі, і ў Нямеччыне, і ў Савецкай Расіі.

Ён нечым быў падобны да Оскара Уайльда, свайго сучасніка, да якога ставіўся не без павагі. Абодва — драматургі, абодва высмейвалі закаранелыя забавоны, абодва ўмелі бясконца гаварыць парадоксамі. Праўда, ва Уайльда гэта атрымлівалася больш салонна, а ў Шоў — з чарназёмам, з моцным сацыяльным падтэкстам. Але абодва заваявалі свет.

Шоў нават адстойваў перад Львом Талстым права чалавека на гумар у нашым недасканалым свеце. «У яго больш мазгоў, чым варта», — прыкладна так адазваўся аснапаланскі тытан пра брытанскага жартаўніка. І Шоў напэўна прыйшлася даспадобы такая атэстацыя.

Сын мільянершы

У 42 гады, стаўшы ўжо вядомым драматургам, ён вырашыў завесці сям’ю і ажаніўся на Шарлоце Пэйн-Таўнхэнд — сацыялістцы і мільянершы. Гэта быў вольны шлюб двух аднадумцаў, у якім яна даравала яму захапленні. Шарлота заўсёды разумела: яна — жонка генія.

Дарэчы, Шоў казаў, што быць закаханым — значыць неналежаным чынам пераацэньваць розніцу паміж адной жанчынай і іншай. Часам яму даводзілася трапляць у гэтыя сеткі. Бо самую вядомую сваю п’есу ён напісаў у 1913 годзе — для актрысы Пэт Кэмпбэл, у якую даўно захаваўся. Вядома, гэта «Пігмаліён». Ён перанёс у сучасны Лондан канву старажытнагрэцкага міфа — і атрымалася камедыя аб тым, як прафесар фанетыкі ператварае вулічную кветачніцу Элізу Дулітл у свецкую даму. Пэт, вядома, іграла Элізу.

Пурытане ненавідзелі гэтую п’есу — за непрыстойныя выразы, якімі бравіруе Эліза. Яны заўсёды знойдуць, да чаго прычапіцца, ахоўнікі маралі, якія мараць аб адным: выварочваць рукі тым, хто не падобны да іх.

Дарэчы, Шоў успрымаў Кэмпбэл як геніяльную акторку, але раман іх... адбываўся ў лістах. Жонку ён не пакінуў. А «Пігмаліён» і сёння ідзе ў тэатрах. Вечная аказалася п’еса.

Аракул па прозвішчы Шоў

Ён стаў сапраўднай зоркай. Нават яго знешнасць ведалі мільёны людзей — не толькі ў Англіі. Кожны дзень хаця б у нейкай газеце выходзіў партрэт Шоў, яго рудую сіваватую бараду ведаў ці не ўвесь свет. Хударлявы, высокі, ён паўставаў перад публікай жывым сімвалам сарказму. І заставаўся падбухторшчыкам спакою ў душным буржуазным свеце. Жартаваў ён бесперапынна.

Цяжэй за ўсё было зразумець, калі Шоў іранізуе, а калі выкрывае. Яго душа заставалася для публікі таямніцай за сямю пячаткамі. Навостраная хітрасць драматурга ператварыла яго ў сучасную мадэль дэльфійскага аракула. Яго выслоўі і жарты кожны тлумачыў на свой лад.

Гертруда ЭЛІОТ і Джонстан ФОРБС-РОБЕРТСАН у фільме «Цэзар і Клеопатра». 1906 г.

Горды набелят

Нобелеўскую прэмію 1925 года па літаратуры Шоў прысудзілі «за творчасць, адзначаную ідэалізмам і гуманізмам, за бліскучую сатыру, якая часта спалучаецца з выключнай паэтычнай прыгажосцю». Ён падзякаваў за прызнанне, але адмовіўся ад грошай — хоць лаўрэату належала вялікая сума. Шоў заявіў, што банкаўскі рахунак, які належыць лаўрэату, — гэта «выратавальны круг, кінуты плыўцу, які ўжо гасна дабраўся да берага».

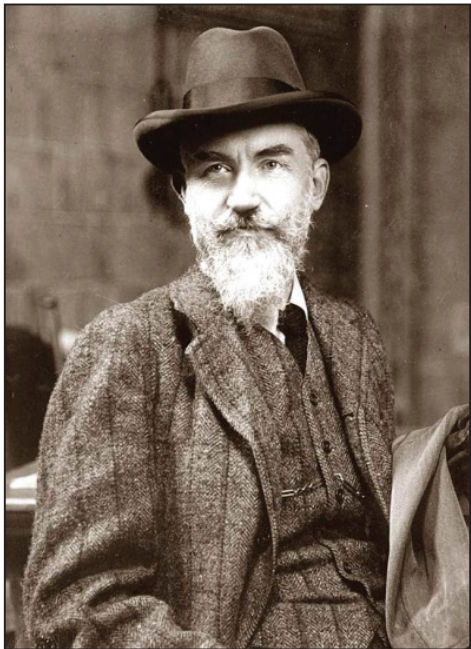
Дзякуючы жонцы і п’есам ён стаў заможным чалавекам і мог паводзіць сябе ганарліва.

У гэтым доме летам 1856 года нарадзіўся Бэрнард Шоў

Госць Масквы

У 1931 годзе Шоў пачаў падарожжа ў Савецкі Саюз, да якога ставіўся з надзеяй з першых дзён гісторыі савецкай улады. Прымаў яго як сапраўднага гуру. Ужо па дарозе, на станцыях, яго сустракалі прыхільнікі. Прыехаўшы ў Маскву, ён прыняў з дарогі ванну ў «Метраполі» і запатрабаваў, каб яго адвяду ў Маўзалеі. Шоў доўга стаяў каля ленинскай труны, праз шкло ўзіраючыся ў вочы правадыру сусветнага пралетарыята. «Чысты інтэлектуал!» — такі быў вердыкт Шоў пра Леніна. Потым, на маскоўскім радыё, ён запісаў прамову пра яго: «Калі распачаты Леніным эксперымент атрымліваецца, пачнецца новая эра. Калі ён не ўдасца, я пакіну гэты свет у смутку. Аднак калі будучыня такая, як яе бачыў Ленін, мы павінны радавацца ёй і бясстрашна глядзець наперад».

Бэрнард Шоў, год 1909-ы

Стэлла Патрык КЭМПБЭЛЛ

Наймільны хлтус Бэрнард ШОЎ

«Заканчэнне.
Пачатак на стар. 10

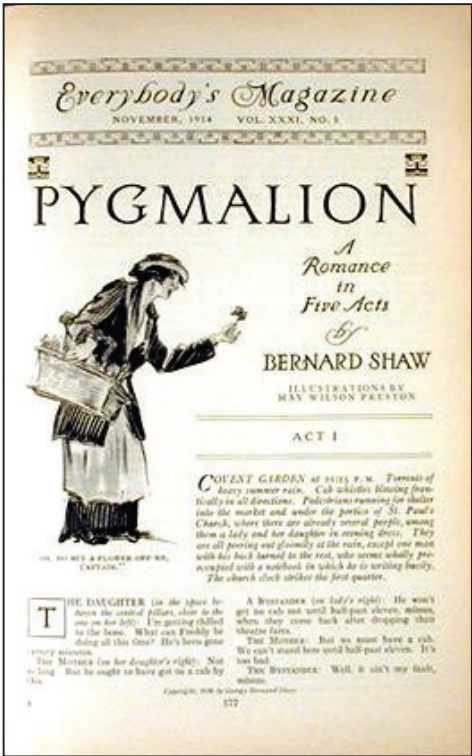
Разам з пісьменнікам у Маскву пры-
была невялікая, але бойкая дэлегацыя,
якую збіраў не Шоў. Яны не былі яго-
нымі аднадумцамі, зусім наадварот.
Самай актыўнай з іх славiлася лэдзі
Нэнсі Астор — строгая самаўпэўненая
дама, заўзятая прадстаўніца брытанскіх
кансерватараў. Шоў пастаянна жартаваў
з яе. Калі ім зладзілі экскурсію ў крам-
лёўскі палац, дзе праходзяць паседжан-
ні ЦК, яна ўзгрукнула на трыбуну і
пракрычала: «Я — кансерватар. Я — ка-
піталістка. Я супраць камунізму. Я ду-
маю, што вы ўсе жahlівыя». «Упэўненая,
што тут ніколі не гучалі такія словы!» —
з гонарам сказала лэдзі пісьменніку.
Але і ён, і савецкія таварышы толькі
пасмейваліся.

Яны пабывалі на заводах, у калгасах,
у тэатрах, дзе Шоў ладзілі авацыі, у
калоніях, а таксама ў парку культуры
і адпачынку імя Горкага. Нават там
пісьменніка пазналі (ці так усё было
адрэпетавана)! Ён не дэманстраваў
асаблівай радасці, але ў душы, без
сумневаў, радаваўся. Як і на сустрэчы
са Сталіным, які аддаў брытанцам —
галоўным чынам Шоў — ажно некалькі
гадзін свайго часу. І генеральны сакра-
тар прыйшоўся даспадобы брытанска-
му іраністу.

Суразмоўца таварыша Сталіна

У самым пачатку размовы лэдзі Астор
кінулася ў атаку на Сталіна, заявіўшы,
што ў Савецкім Саюзе няправільна
выхоўваюць дзяцей. Правадыр, вядома,
паспрачаўся з задзірыстай брытанкай.
«А вы наогул б'яце дзяцей», — пары-
раваў ён. Шоў спадабаўся пагардлівы
жэст, з якім Вісарыёнавіч вымавіў гэтыя
словы. І ўвогуле — аўтар «Пігмаліёна»
быў на баку Сталіна. «Я чакаў убачыць
рускага працоўнага, а ўбачыў грузінскага
джэнтльмэна. Ён не толькі сам быў про-
стым, ён здолеў зрабіць так, каб і нам
было з ім проста. У яго добрае пачуццё
гумару. Ён зусім не злосны, але і не лёг-
каверны», — такі быў вердыкт Шоў пра
«крамлёўскага горца».

У СССР ён адзначыў 75-годдзе, зрабіў
нямала святочных прамоў. У адной з іх
ён заўважыў: «Мой бацька піў зашмат,
з-за гэтага я цяпер працую зашмат. Тава-
рышы, выканайце свой пяцігадовы план
за тры гады, і ў будучыні вам дзевядзецца
працаваць менш».

Першае выданне «Пігмаліёна»

Бэрнард ШОЎ (справа) падчас паездкі па савецкай Маскве

Ён зразумеў СССР... У краіне баль-
шавікоў яму не спадабалася адно: музей
рэвалюцыі. Няўжо можна ўслаўляць
бунтароў? «Неадкладна зачыніце — і
адкрыйце музей закона і парадку. Вы ж
не хочаце, каб у народзе саспеў мяцеж
супраць Сталіна, які б скінуў урад? Трэба
берагчы народную ўладу!»

Як заўсёды, у ягоных словах была доля
жарту. Але толькі доля. На развітальнай
вячэры (вегетарыянскай!) наркам асве-
ты Анатоль Луначарскі заявіў, што за
дзевяць дзён наведвання Шоў зразумеў
больш, чым некаторыя замежнікі за
дзевяць месяцаў.

Вяртаючыся на радзіму, у Берліне,
адказваючы на пытанне аб стаўленні да
Сталіна і Гітлера, Шоў сказаў: «Сталін —
гігант, астатнія палітыкі ў сучасным
свеце — пігмеі». Нацызм ніколі не вы-
клікаў у яго спагады. І яшчэ ён вымавіў
словы, якія любілі паўтараць у савецкай
краіне: «Я пераканаўся, што новая ка-
муністычная сістэма здольная вывесці
чалавецтва з сучаснага крызісу і выра-
таваць яго ад поўнай анархіі і гібелі». Нядзіўна, што творы Шоў часта ставілі
і экранізавалі ў СССР, а адну з самых
вядомых і складаных сваіх п'ес — «Дом,
дзе разбіваюцца сэрцы» — ён называў
фантазіяй у «рускім» стылі. Забытаная
атрымалася прытча.

Пасля падарожжа па загадкавым Са-
вецкім Саюзе Шоў пастаянна тлумачыў
ненавіснікам бальшавікоў, што ў іх было
б куды больш падстаў баяцца СССР, калі
б ён заставаўся нацыяналістычным і
капіталістычным, а не ператварыўся ў
краіну інтэрнацыяналістаў і камуністаў.

Некаторыя верылі барадатаму мудра-
цу. Ён прыкметна ўмацаваў аўтарытэт
СССР у свеце. Менавіта тады на некалькі
гадоў пацяплелі адносіны паміж СССР і
ЗША — ёсць меркаванне, Шоў адыграў
у гэтым працэсе не апошнюю ролю. У
Штатах яго лічылі мудрацом. Зрэшты,
як і ў СССР. Так ён і аб'яднаў дзве гэтыя
вялізныя краіны.

Ганарары з Масквы

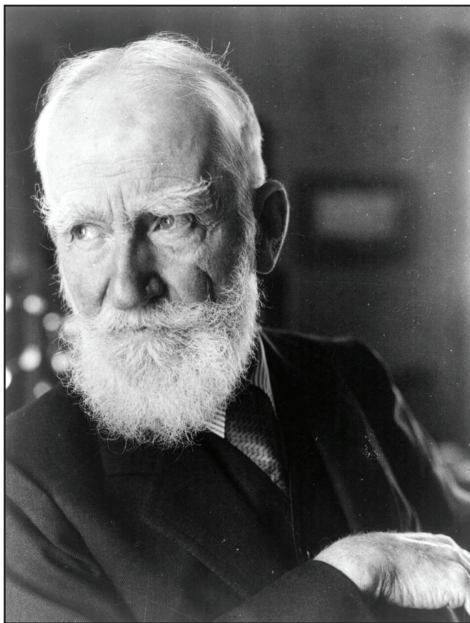
Свае прынцыпы Шоў пацвердзіў і ў
гады Вялікай Айчыннай вайны, калі ён
пачціва наведваў савецкую амбасаду ў
Лондане і нават дапамагаў нашай краіне
грашыма. Ён ведаў, што ў СССР выхо-
дзяць ягоныя кнігі, ставяцца спектаклі. І
неяк, як бы між іншым, спытаў савецкага
амбасадара, чаму яму не высылаюць
грошай? Праз некалькі тыдняў Шоў сталі
паступаць грашовыя пераводы з Масквы.
Усе іх — да капейкі — ён адсылаў на-

зад — як сваю дапамогу ваюючай краіне.
«Толькі Савецкі Саюз можа выратаваць
свет!» — казаў ён.

Гэтыя гледжанні састарэлы Бэрнард
захаваў і пасля Другой сусветнай, калі
пачалася халодная вайна і праўдалю-
бы нахштальт Джорджа Оруэла пісалі
на яго даносы, вінавацячы ў працы на
«чырвоных». Ах, як ён пагарджаў такімі
майстрамі слова! Стары свавольнік Шоў
любіў прагрэс. Разважаў аб палётах на
Месяц (і амаль дажыў да заваявання
космасу), у 75 гадоў займаўся сёрфін-
гам, разважаў аб роўнасці мужчын
і жанчын. Пасля вайны да ўлады ў
Вялікабрытаніі прыйшлі лейбарысты —
аднадумцы Шоў, на чале з прэм'ер-
міністрам Клементам Этлі. Драматурга
сталі ўшаноўваць, узнгароджваць. Яго
хацелі ўзвесці ў дваране і прысвоіць
старому бунтару тытул пэра. Ён рэзка
адмовіўся. Пагадзіўся толькі на «нявін-
нае» званне ганаровага грамадзяніна
Дубліна. А дваранскімі прывілеямі
ён заўсёды пагарджаў — і не збіраўся
здраджваць сваім прынцыпам.

«Хачу працягваць старэць»

Да свайго дзевяностагоддзя ён амаль
не звяртаўся да паслугаў лекараў, затое
кожны дзень здзяйсняў доўгія пешыя
праменады. Іх ён не спыніў нават тады,
калі застаўся ўдаўцом. Да таго ж Шоў

Бэрнард ШОЎ у 1934 годзе

шмат дзевяцігоддзяў трымаўся веге-
тарыянскай дыеты. Урачы, якія адга-
ворвалі яго ад яе, даўно памерлі.

Шоў быў ужо вельмі стары і хворы,
калі адзін эскулап сказаў яму: «На жаль,
я не цудатворац, і не магу амаладзіць
вас». «Я не хачу, каб вы мяне амаладж-
валі, — сур'ёзна адказаў пісьменнік, — я
хачу толькі мець магчымасць працяг-
ваць старэць». Шоў ішоў 95-ы год, калі,
працуючы ва ўласным садзе, ён упаў — і
праз некалькі дзён памёр. Памочніца
пісьменніка, якая даглядала яго да
апошніх дзён, успамінала: «Тэмпература
ў яго паднялася... ён запаў у забыццё.
Выглядаў ён у гэты час жahlіва, і гучна,
не перастаючы, хрыпеў цэлыя суткі. Але
сэрца працавала цудоўна да самага кан-
ца. У яго было сэрца льва. Доктар сказаў,
што гэта проста выключна для чалавека
ягонага ўзросту».

Некралог для газет ён сам пра сябе
напісаў загадзя. Па завяшчання пісьмен-
ніка, цела яго крэміравалі, а попел раз-
веялі ў садзе. Ён не трываў банальнай
руціны нават на пахаванні. Нашчадкаў
ён не пакінуў, затое п'ес напісаў больш
за 60, а досціпаў пакінуў — сотні. Не-
здарма Шоў казаў: вельмі проста быць
дасціпным. Проста, калі вам у галаву
прыходзіць дурная думка: прыдумайце
нешта супрацьлеглае.

А сёння мне хацелася б паглядзець
новую пастаноўку па п'есе «Цэзар і Клеа-
патра». Гэта — адна з вяршыняў Шоў.
Іранічная і мудрая гісторыя аб далёкім
мінулым, на якое мы яшчэ не раз натык-
немся ў будучыні. І каханне там ёсць, і
расчараванне...

Сад Шоў-Корнэр

Прэмія Publisher Excellence-2026 для жанчын

Ініцыятыва PublisHer абвясціла кароткі спіс намінантак на прэмію Excellence Awards 2026 года, якая адзначае ўклад жанчын у глабальную выдавецкую справу.

Прэмія, заснаваная ў 2024 годзе, накіравана на пашырэнне магчымасцяў жанчын у выдавецкай галіне і прызнанне лідараў, якія ўплываюць на яе ў розных галінах: ад інстытуцыйных змен да лічбавых інавацый. Па словах заснавальніцы прэміі, выдаўчыні з ААЭ Шэйхі Бодур Аль-Касімі, сёлетні кароткі спіс дэманструе шырыню і разнастайнасць жаночага лідэрства ў галіне. «Намінанткі будуць інстытуцыі, пашыраюць доступ, умацоўваюць экасістэмы і забяспечваюць, каб выдавецкая справа заставалася інклюзіўнай, устойлівай і прагрэсіўнай. Мы ганарымся тым, што адзначаем іх дасягненні і дэманструем іх працу на сусветнай арэне», — сказала яна.

У гэтым годзе было 102 намінацыі з 34 краін. У канчатковы спіс увайшлі дзевяць намінантак у трох катэгорыях: «Узнагарода за выдатныя дасягненні», «Узнагарода за інавацыі» і «Узнагарода за маладое лідэрства». Сярод намінантак — прадстаўніцы з Аргенціны, Італіі, Бразіліі, Мексікі, Малайзіі, ЗША, Індыі і Нігерыі. Імёны пераможцаў будуць абвешчаны падчас Балонскага кніжнага кірмашу. Узнагароды ўручыць міжнароднае журы, у склад якога ўваходзяць прадстаўнікі выдавецкай і тэхналагічнай галін.

ChatGPT адхіляе запыты на стварэнне чужых тэкстаў

Паводле паведамленняў CMI, такая змена можа мець юрыдычныя наступствы для распрацоўшчыка чат-бота, якога абвінавачваюць у парушэнні аўтарскіх правоў пры навучанні мадэляў. ChatGPT ад OpenAI пачаў адхіляць запыты карыстальнікаў на стварэнне тэкстаў у стылі вядомых пісьменнікаў. Замест гэтага ён прапануе альтэрнатыву з «агульнымі рысамі» гэтых аўтараў, «застаючыся пры гэтым унікальным у сваім уласным стылі». Як піша ms.detector.media, гэта адзначыла Ars Technica. Журналісты папрасілі чат-бота напісаць уступ да апавядання ў стылі амерыканскага пісьменніка Стывена Кінга. На гэта ChatGPT адказаў: «Я магу пісаць з прыкметамі атмасфернага жаху і жаху пра маленькі горад, але я не магу пісаць у дакладным стылі Стывена Кінга або дакладна імітаваць яго арыгінальны стыль. Вось арыгінальны ўступ, які перадае падобныя пачуцці, але застаецца сваім, уласным».

Падчас тэсту ChatGPT згенераваў падобныя адказы для іншых аўтараў: як жывых (Дж. К. Роўлінг, Эмі Тан), так і памерлых (Чарльз Дыкенс, Эрнэст Хэмінгуэй). Раней даследаванне No Latency паказала, што мадэль адмовілася капіяваць стыль жывых пісьменнікаў, але пагадзілася зрабіць гэта для памерлых. Назіранне Ars Technica было пацверджана і Engadget, які папрасіў ChatGPT напісаць дэтэктыў у стылі Агаты Крысці, але бот адказаў, што не можа гэтага зрабіць, бо творы аўтарскі абаронены аўтарскім правам. Замест гэтага бот згенераваў тэкст, які меў характэрныя для яе рысы. Паводле Ars Technica, адмова бота капіяваць дакладны стыль і прапанова перадаць «характэрныя рысы» аўтара могуць мець юрыдычныя наступствы, бо OpenAI працягвае абараняцца ў серыі пазоваў, у якіх яго абвінавачваюць у маштабным парушэнні аўтарскіх правоў пры навучанні сваіх мадэляў. У адным з пазоваў згадваецца «невергодная здольнасць ChatGPT генераваць тэксты, падобныя да тых, што ўтрымліваюцца ў матэрыялах, абароненых аўтарскім правам». Прадстаўнік кампаніі не адказаў на просьбу аб каментарыі.

Нагадаем, што нядаўна група выдаўцоў, якія валодаюць амаль 400 мясцовымі і рэгіянальнымі газетамі ў ЗША, падала пазоў супраць OpenAI і Microsoft па абвінавачванні ў незаконным выкарыстанні матэрыялаў для навування штучнага інтэлекту.

Латвія: імпорт кніг з Расіі і Беларусі

Парламент рэспублікі ў тэрміновым парадку прыняў рашэнне аб забароне імпарту кніг з Расійскай Федэрацыі. У Латвіі 66 дэпутатаў падтрымалі законапраект аб уводзе забароны на імпарт з Расіі і Беларусі кніг, газет, відэагульняў, цацак і некаторых іншых тавараў. Супраць выказаліся 8 заканадаўцаў. Пра гэта паведаміў партал нацыянальнага дзяржтэлерадыё lsm. Удакладняецца, што парламент Латвіі прыняў гэтае рашэнне ў парадку асаблівай тэрміновасці. «Цяпер МЗС зможа неадкладна скласці і прадставіць ураду спіс забароненых да імпарту тавараў», — сказала на пасяджэнні міністр замежных спраў Байба Бражэ.

Забарона будзе распаўсюджвацца на прамы ўвоз прадукцыі з РФ і Беларусі, а таксама на пастаўкі тавараў расійскага і беларускага паходжання з трэціх краін. Транзіт праз тэрыторыю Латвіі ў іншыя краіны Еўразвязу абмяжоўвацца не будзе. Раней у Латвіі абмежавалі доступ да васьмі расійскіх інтэрнэт-рэсурсаў, сярод іх — кніжны рэкамендацыйны сэрвіс LiveLib, анлайн-крама «Лабірынт», а таксама выдавецтва АСТ.

Зборнік Стывена КІНГА забаронены ў школах ЗША

Зборнік апавяданняў Стывена Кінга «Розныя поры года» быў забаронены ў дзяржаўных школах штата Юта ў ЗША. Зборнік змяшчае кароткія апавяданні: «Рыта Хэйворт», «Уцёкі з Шоўшэнка: Фантаны вечнай надзеі», «Адараваны вучань: Лета разбэшчвання», «Цела: Падзенне нявіннасці» і «Метад дыхання: Зімовая казка».

Прычынай забароны з'яўляецца тое, што кніга ўтрымлівае «аб'ектыўна адчувальны матэрыял». Раней кніга была даступная для чытання вучням з сёмага па дванаццаты клас. Але ў пачатку ліпеня 2026 года школьныя акругі Дэвіса, Джордана, Туэля і Вашынгтона вырашылі выдаліць зборнік са сваіх бібліятэк, што прывяло да забароны на яго выкарыстанне па ўсім штаце 6 ліпеня. Згодна з заканадаўствам штата Юта, калі некалькі школьных акруг і чартарных школ у штаце вызначаюць, што кніга ўтрымлівае «адчувальны матэрыял», яна павінна быць забаронена ва ўсіх дзяр-

жаўных школах. Кодэкс штата Юта вызначае «аб'ектыўна адчувальны матэрыял» як «адукацыйны матэрыял, які змяшчае парнаграфічны або непрыстойны» змест. Закон таксама сцвярджае, што «адчувальны матэрыял» уключае змест, які «шкодны для непаўналетніх», парнаграфічны або «ўтрымлівае пэўныя ласкі або іншыя эратычныя дотыкі».

Савет па адукацыі штата Юта таксама вядзе спіс кніг, якія ў цяперашні час забаронены. Па стане на канец ліпеня ён утрымліваў 40 назваў, у тым ліку раман «Орыкс і вожык» Маргарэт Этвуд, графічная адаптацыя «Апавяданняў служанкі», «У пошуках Аляскі» Джона Грына, «Мяшок з косткамі» і зборнік «Розныя поры года» Стывена Кінга, а таксама папулярная серыя «Двор цэрняў і руж» Сары Дж. Маас.

Нагадаем, што Стывен Кінг — самы цэнзураваны пісьменнік у школах ЗША. У 2024–2025 навучальным годзе зарэгістравана больш за 6800 выпадкаў канфіскацыі яго кніг. Як вядома, пісьменнік неаднаразова выказваў падтрымку Украіне. Ён апублікаваў сваё фота ў футболцы з надпісам «Я падтрымліваю Украіну», а таксама заявіў, што не будзе працягваць кніжныя кантакты з Расіяй. Акрамя таго, у красавіку 2023 года Кінг звярнуўся да ўладальніка Twitter Ілана Маска з прапановай ахвяраваць сродкі, выплачаныя за праверку пісьменніка ў сацыяльнай сетцы, на патрэбы ўкраінскай арміі. У лістападзе 2024 года Стывен Кінг абвясціў пра свой сыход з сацыяльнай сеткі X, патлумачыўшы гэта таксічнай атмасферай платформы. У лютым 2025 года ён вярнуўся ў сетку X і публічна раскрытыкаваў прэзідэнта ЗША Дональда Трампа і прадпрымальніка Ілана Маска, назваўшы Трампа «зdraднікам, які любіць Пуціна».

Новая дзяржаўная літпрэмія Украіны

Міністэрства культуры Украіны сумесна з Кіева-Магілянскай акадэміяй заснавала новую штогадовую дзяржаўную прэмію «Воля», якая будзе адзначаць сучасную ўкраінскую літаратуру і літаратуру пра Украіну. Пра гэта паведамляецца на сайце Міністэрства культуры.

Прэмія будзе ўручацца ў трох катэгорыях: найлепшая проза, найлепшая дакументальная кніга і найлепшая дакументальная кніга замежнага аўтара пра Украіну, перакладзеная на ўкраінскую мову. Пераможца ў кожнай катэгорыі атрымае прыз у памеры 400 тысяч грыўняў. Намінаваць кнігі могуць толькі ўкраінскія выдавецтвы — да трох назваў у кожнай намінацыі. Да ўдзелу могуць адбірацца кнігі ўкраінскіх і замежных аўтараў (акрамя грамадзян краін-агрэсараў), выдадзеныя на ўкраінскай мове ва Украіне з 1 траўня 2025-га па 30 красавіка 2026 года. Як паведамляе Міністэрства культуры, мэтай прэміі з'яўляецца не толькі адзначыць новыя кнігі, але і падтрымаць літаратуру ва Украіне і яе інтэграцыю ў сусветны дыскус, прасоўванне чытання і развіццё кніжнага рынку.

Конкурсы і ўзнагароды «Воля» прызначаны «пашырыць якасную ўвагу прафесійнай сферы і чытацкіх колаў да новай літаратуры, даць аўтарам-пераможцам магчымасць засяродзіцца на сваёй наступнай кнізе і паказаць рынку прыклад таго, як бізнэс можа падтрымаць украінскую культуру», — паведамілі ў ведамстве.

Ініцыятарам прэміі стала намесніца міністра культуры Багдана Лаюк. Яна сказала, што мастацкая прэмія павінна паўплываць на дыскус, продажы і здольнасць аўтара працягваць працаваць. «З гэтай думкай мы запускаем «Волю». Назва нагадвае нам: свабодна пісаць, свабодна публікавацца, свабодна чытаць — прывілей тых, хто мае сваю дзяржаву. Я ўпэўнена, што кнігі з доўгага і кароткага спісаў кожны раз будуць прапановамі актуальных і свежых поглядаў на гэтую важную катэгорыю для разумнення Украіны», — адзначыла Лаюк. Старшыня журы прэміі стаў літаратурны крытык і дырэктар выдавецтва «Смалоскіп» Расціслаў Семкіў. У склад каманды таксама ўваходзяць пісьменнік і вайсковы афіцэр Аляксандр Мыхед, шатландскі літаратурны крытык і перакладчык украінскай літаратуры Уям Блекер, пісьменніца і перакладчыца Ірына Славінская, літаратурны крытык і рэдактар выдавецтва «Тэмпора» Багдана Раманцова. Адбор будзе праходзіць у тры этапы. Доўгія спісы (да 10 кніг у кожнай катэгорыі) будуць апублікаваныя 5 кастрычніка 2026 года, а кароткія спісы з трох кніг — 13 лістапада. Лаўрэаты прэміі будуць абвешчаны ў пачатку снежня.